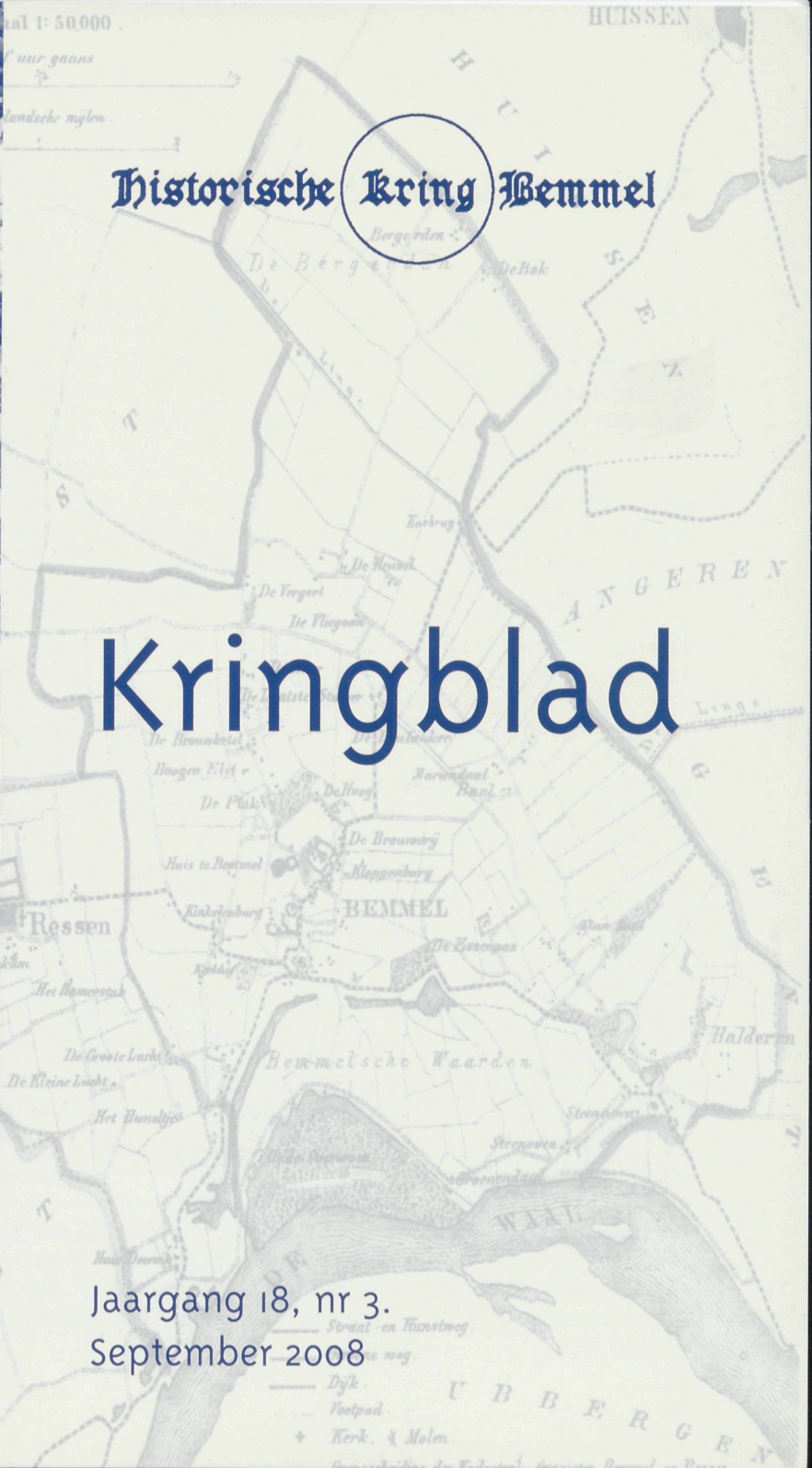
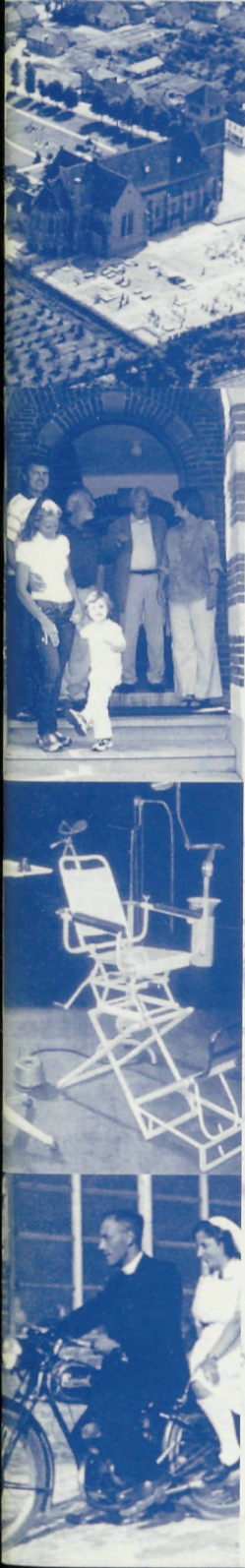

Historische Kring Bemmeler

Kringblad

Jaargang 18, nr 3.
September 2008

Historische Kring Bemmelen

Uitgave ten behoeve van de leden, jaargang 18 no 3.
DATA DRUK Gendt
ISSN 1384-9271

Inhoudsopgave:

Woord van de voorzitter	1
De kerk in het midden - 3	2
Aanwinsten.....	14
Onze oorsprong ligt in Bemmelen.....	15
Thema-avond 'De Oostelijke Betuwespoorlijn'	20
125 jaar Betuwespoorweg	23
Schooltandverzorging in de Over-Betuwe	28
Klas 6 van de R.-K. Jongensschool in Bemmelen uit 1952	36
Inter Kerkelijk Overleg Bemmelen-Ressen en Haalderen.....	38
Kring present op de Zwitserse Markt	50
Nieuws uit de krant van 100 jaar geleden.....	51
Excursie Dominicanenklooster Huissen.....	52
Een krantenknipsel (50)	56
Uut de ouwe deus - Afval	57
Algemeene Politieverordening der Gemeente Bemmelen	58
Stand van zaken IJssellinie	67
Oproep groepsfoto	67
Internetwetenswaardigheden	68
Agenda	69
Boeken	69
Advertenties 1926	71
Colofon	

Dit is de tweeëntigste uitgave van het Kringblad.

Het voornemen bestaat het volgende nummer rond de jaarwisseling 2008-2009 te laten verschijnen. Kopij voor dat nummer is welkom en kan bij de redactieleden of bij het secretariaat worden ingeleverd. Als uiterste datum voor het inleveren van kopij willen wij graag 15 november 2008 aanhouden.

Woord van de voorzitter

De vakanties zitten er op. Voor u ligt alweer het nieuwe Kringblad.

Traditiegetrouw blik ik even terug op onze vakantie in Italië. Wij waren in de regio Lazio, precies aan de grens met de regio Umbrië. Dit gebied kenmerkt zich door cultuur, tradities en een buitengewoon mooi landschap. Vooral heeft ons verrast hoe trots men is op het cultureel erfgoed. In bijvoorbeeld Amelia, waar men in het verleden fragmenten van een indrukwekkend bronzen standbeeld heeft gevonden van de Romeinse veldheer Germanicus (ook bekend uit onze streken!), dat jarenlang in het archeologisch museum van Perugia werd tentoongesteld en dat men persé in hun eigen museum wilde hebben. En dat is de plaatselijke bevolking nog gelukt ook! Of hoe steden, zoals Spoleto, in navolging van Perugia toegankelijk worden gemaakt door een uitgekiend parkeerbeleid dat ervoor zorgt dat jij na het parkeren van de auto via roltrappen en loopbanden midden in het centrum uitkomt bij de mooiste bezienswaardigheden. En dan het kleine plaatsje Colvecchio, waar ons landelijk gelegen appartement was, en waar iedere bewoner de vriendelijkheid zelf was met 'buon giorno' of 'salve'. Hartelijkheid en gastvrijheid alom.

Erg indrukwekkend was ook ons bezoek aan het Woud van Dunarobba, de restanten van een bos van 3 miljoen jaar oud. Boomstammen van oeroude sequoia's die je niet alleen ziet, maar ook kunt voelen. En de uitleg erbij, over hoe wij dit bewaren voor de toekomst. Behoud van het natuurlijk en cultureel erfgoed lijkt momenteel in de regio's die wij hebben bezocht een grote vlucht te nemen. Het economisch belang wordt daarbij duidelijk onderkend, naast de ruimtelijke kwaliteit in het stadsbeeld of natuurgebied.

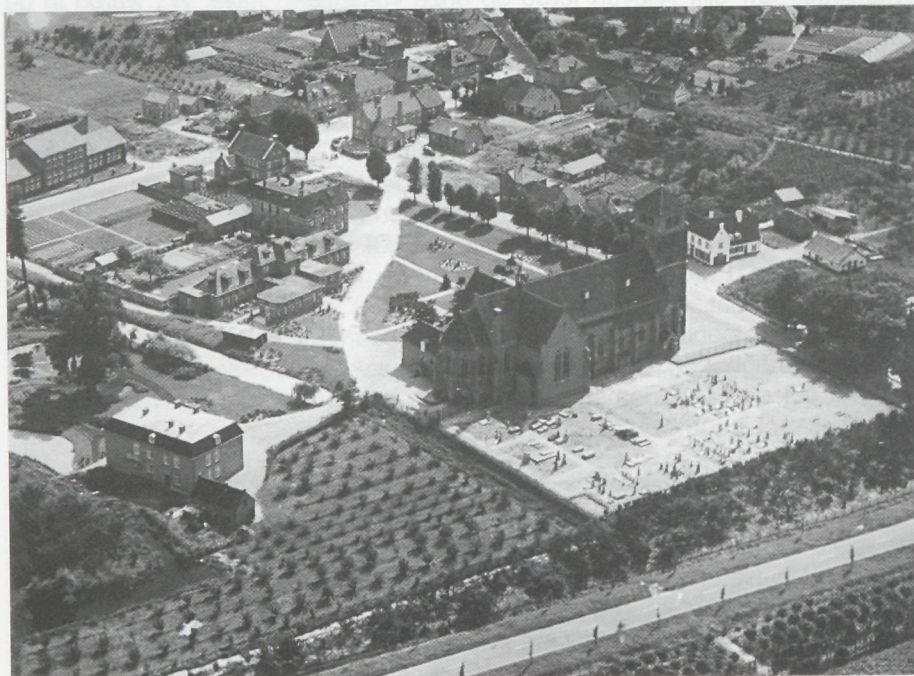
Ook in eigen land dringt het besef goed door dat cultureel erfgoed een belangrijke aanjager is van de lokale economie. Recent onderzoek laat zien dat het erfgoed vele geldstromen genereert. Aan de positieve uitkomsten van het onderzoek verbinden de onderzoekers daarom de conclusie dat de monumentenzorg vaker deel moet uitmaken van strategische overwegingen en geldstromen op andere beleidsterreinen, zoals economische zaken, recreatie en toerisme en stedelijke vernieuwing. In Lingewaard gaat eind dit jaar de nieuwe monumentencommissie van start waarbij de resultaten van voornoemd onderzoek als inspiratiebron worden gebruikt. Namens de kring heb ik zitting in de commissie en ik zal u via het Kringblad op de hoogte houden van de ontwikkelingen.

Voor nu wens ik u allen veel leesplezier. Wellicht zien we u binnenkort eens in onze huisvesting in 'De Kinkel': op de dinsdagen van 10 tot 12 uur en op de eerste dinsdagavond van de maand van 20 tot 22 uur.

Marc Kocken

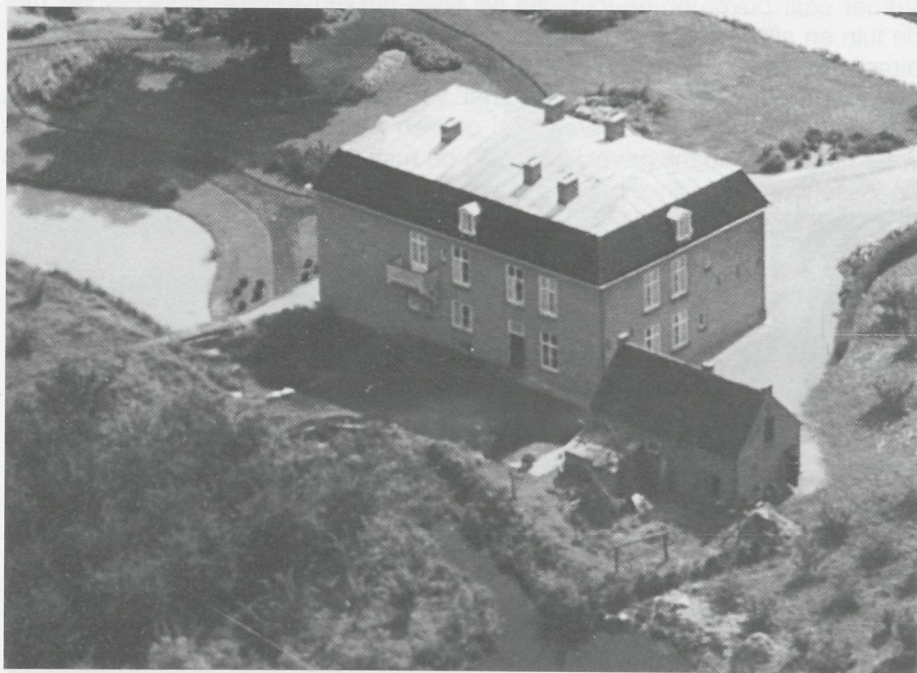
De kerk in het midden - 3

In deze aflevering ben ik toe aan de vierde foto van de reeks. We beginnen weer bij de kerk in het midden.

Met de wijzers van de klok mee gaan we via de begraafplaats naar beneden waar we de, nog nieuwe, Herckenrathweg zien. De weg werd aangelegd aan het einde van de veertiger jaren als een snelle verbinding tussen oost en west. Eerder was op deze plaats geen weg. De grond was voornamelijk als bouwland in gebruik. De Herckenrathweg loopt vanaf de Papenstraat in westelijke richting tot aan de kruising bij 'Buitenzorg', waar de weg overgaat in de Ressensestraat.

Links zien we door de struiken heen een deel van de gracht lopen en de pastorie met garage bekijken we nu aan de achterkant. Aan de linkerkant van de pastorie is nog juist een bruggetje te zien; zie de uitvergroting op de volgende pagina. Bij de pastorie is een groot voorplein. Dit gebouw is niet het koetshuis geweest, zoals wel eens wordt aangenomen. Het was een groot huis en bij de opgravingen destijds zijn meer resten van gebouwen gevonden. Dit nieuwe huis werd gebouwd nog voordat het grote buitenhuis 'De Poll' in onbruik was geraakt.

Op de overzichtsfoto op de vorige bladzijde zien we boven de pastorie de gidsenhut waar meisjes in de leeftijd van zo rond twaalf jaar en ouder hun bijeenkomsten hadden.

Het was een groen geverfd houten gebouwtje. Binnen waren enkele vertrekken gemaakt, sober ingericht met een kachel, een schoolbord aan de muur en zelfgetimmerde krukjes om op te zitten. Veel meer was er niet. Het verenigingsgebouw van de gidsen stond een beetje op een enge plaats, want de gracht met een schuin aflopend talud liep er vlak langs. Hiernaast is dat goed te zien.

Verder naar boven op de foto zien we weer het grote Wilhelminacomplex met de tuin en allerlei bijgebouwen, met daarnaast het Liduïna-ziekenhuis en, weer direct daarboven, het Wit-Gele Kruisgebouw. Op die plaats bevindt zich nu winkelcentrum 'De Assenburg'. In het verleden was er al een 'Assenburg', bestaande uit een kruidenierswinkel en een slagerij'. Die stond op de plaats waar nu de Rabobank gevestigd is. Op de ruim 100 jaar oude foto hieronder is de 'Assenburg' het winkelpand links vooraan.

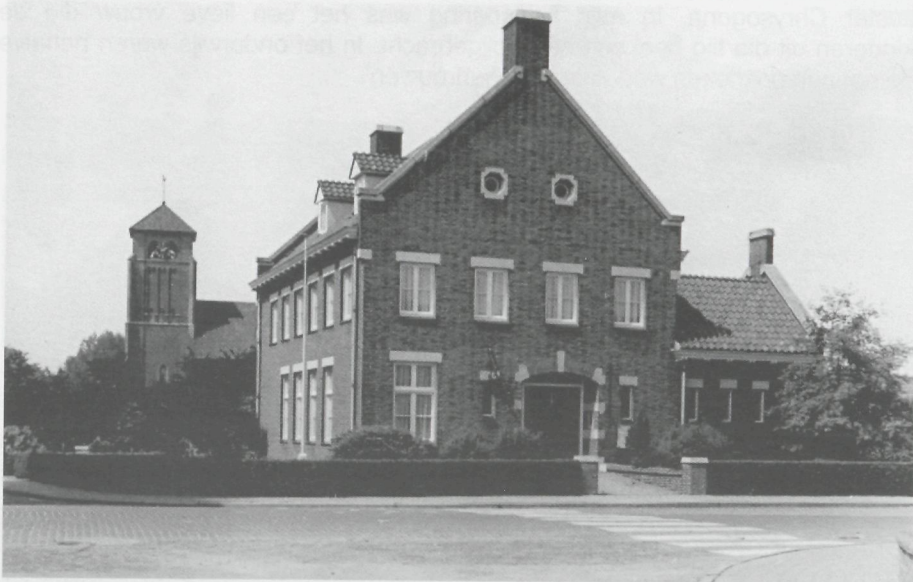

Het Wit-Gele Kruisgebouw werd in de jaren na de oorlog ontworpen door de toenmalige gemeentearchitect Charles Estourgie. Het gebouw kwam in 1950 tot stand met giften van de inwoners van Lisse, zoals te lezen is in de gedenkstenen die ooit in het gebouw waren ingemetseld. Tegenwoordig bevinden de stenen zich in de collectie van de Historische Kring Bommel. Op 18 januari 1951 werd het wijkgebouw feestelijk geopend. Het was een gebouw waar iedereen gebruik van kon maken. Baby's kwamen hier op controle bij de

zuigelingendienst en mensen die het nodig hadden konden er onder een hoogtezon. Er waren douches, in de zijvleugel van het gebouw, waar men met een knipkaart elke week gebruik van kon maken. Velen herinneren zich nog wel mevrouw Witjes, die op de deur kwam kloppen

als het douchen wat te lang dreigde te gaan duren. Verder hield er een tandarts spreekuur en werden er cursussen gegeven, zoals EHBO.

In 1955 werden er dakkapellen geplaatst en werd de zolder verbouwd. Er kwam nog een uitbreiding voor fysiotherapie in 1963. Helaas heeft het gebouw niet erg lang dienst gedaan. Al in 1972 moest het weer plaats maken voor de eerder genoemde Rabobank.

Op de overzichtsfoto loopt de Dorpsstraat, vanaf links voor een groot gebouw langs, schuin omhoog naar rechts, waar hij ongeveer in het midden met een scherpe hoek links omhoog gaat. Het grote gebouw is de R.-K. Meisjesschool voor lager onderwijs waar de zusters Franciscanessen het onderwijs verzorgden. Zij woonden in het klooster dat achter de school gelegen was, zie deze foto.

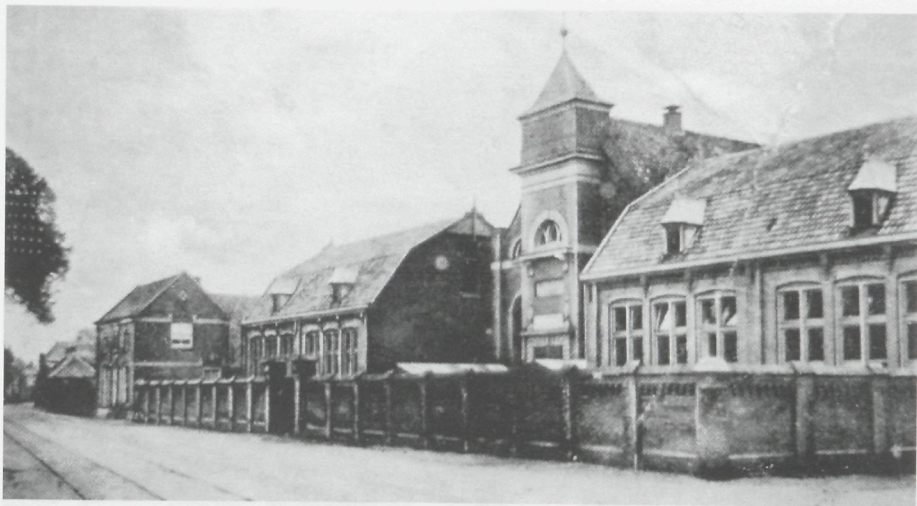
Er was ook een afdeling voor kleuters met zuster Josefa en zuster Dymphina. De eerste klas (tegenwoordig groep 3) was in de jaren vijftig in handen van zuster Chrysogona. In mijn herinnering was het een lieve vrouw die de kinderen uit die tijd heel wat heeft bijgebracht. In het onderwijs waren behalve de nonnen ook leken werkzaam, de 'juffrouwen'.

Na de Reformatie hadden de katholieken een tijd een schuurkerk in gebruik, zie de afbeelding hierboven achter de beide mannen. Later werd op de plek van de school aan de Dorpsstraat de eerste katholieke kerk van Bemmeloord gebouwd.

De grond voor de kerk werd in 1802 gekocht van J. Verburg, die op die plaats een boerderij had. Bij de sloop van de school in mei 1991 werden nog diverse resten van de boerderij gevonden, waaronder een kelder en een erfbestrating met de aanzet van een kelderraam.

De kerk deed ruim 70 jaar dienst. In 1872 werd aan de Loostraat begonnen met de bouw van een grote neogotische kerk omdat de kerk aan de Dorpsstraat te klein was geworden. In 1895 werden aan beide zijden van de oude kerk klaslokalen gebouwd, zoals op de foto boven te zien is. Na het gereed komen van de nieuwe kerk aan de Loostraat deed het kerkje aan de Dorpsstraat nog vele jaren dienst als kleuterschool. In 1940 werd hij tenslotte afgebroken. Op de vrijgekomen plaats werd een gebouw van twee verdiepingen tussen de bestaande delen in gezet. De hiernavolgende twee foto's laten zien hoe de school er na de oorlog uitzag.

Na terugkomst van de evacuatie schreef zuster Clasina in een brief, gedateerd 17 juni 1945, aan haar overste en aan andere belangstellenden dat de gang van de school was weggeslagen en ook haar spreekkamer. Alle leermiddelen waren onbruikbaar geworden. Ze hadden geen potlood of pen meer. Na de oorlog kreeg het dak bij het herstellen een andere vorm. Vervolgens heeft het gebouw weer als school dienst gedaan tot de bouw van het winkelcentrum. Op de open plaats ernaast werd in de jaren vijftig ook nog een aparte kleuterschool aangebouwd, 'De Kleuterhof', die eerder was ondergebracht in de meisjesschool. Ook de kleuterschool verdween bij de nieuwbouw.

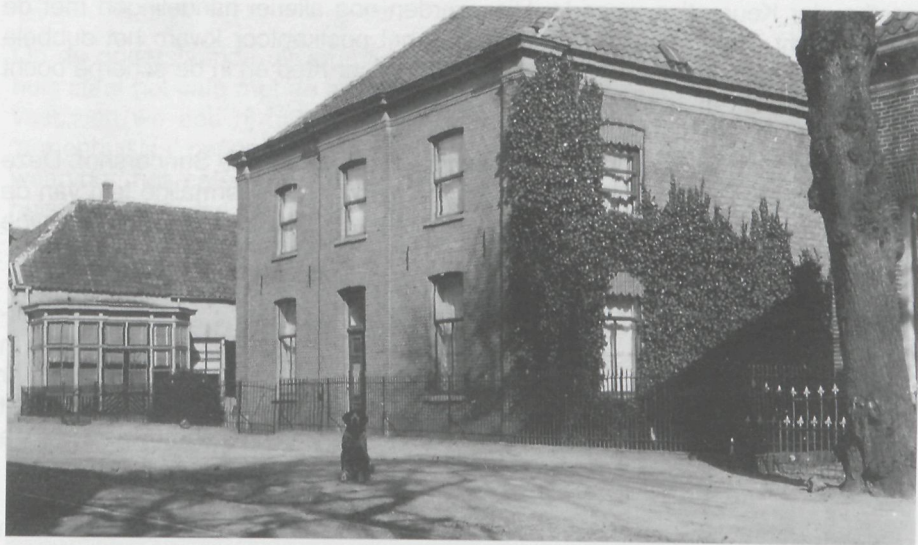
Weer terug bij de overzichtsfoto zien we verder naar rechts een pas gebouwd huis op een verder nog braakliggend stuk terrein. Hier woonde schilder Egerschot die zijn werkplaats had in het bijgebouw. Voor het huis langs zou later de Dr. Poellstraat aangelegd worden. Er werden meer huizen gebouwd en de straat loopt door naar de Flierenhofstraat. Het huis, dat hier nog gloednieuw en als enige staat, is in juni van dit jaar gesloopt.

Op de overzichtsfoto zijn nog veel open plekken te zien, die tegenwoordig zijn volgebouwd. De twee bomen naast het Wit-Gele Kruisgebouw staan nu nog steeds aan het begin van de Loostraat, naast de parkeerplaats van de Rabobank.

De beide grote bomen ontnemen op de overzichtsfoto bijna het zicht op het huis 'Wilberma', waar de dames Jansen woonden. Van 'Wilberma' is hieronder een foto opgenomen van voor de oorlog.

Naast 'Wilberma' krijgen we aan de Dorpsstraat het nieuwe pand van de heer Derksen die in dienst was van de 'Geldersche Tramwegen'. Derksen hield hier kantoor, maar hij runde er ook een café. Bij huis had hij verder nog een pruimenboomgaard en kippen. Bij het café van Derksen was ook de bushalte naar Arnhem. Aan de overkant was de bushalte naar Nijmegen.

Naast Derksen -op deze uitvergroting links, midden- stond het, ook nieuw gebouwde, winkelpand van Van Appeldoorn, waarin een kruideniers- en een drogisterijafdeling gevestigd waren. Ernaast was het postkantoor, waar toen posthouder Keurentjes woonde. Hier werden nog allerlei handelingen met de post verricht, waaronder het sorteren. Na het postkantoor kwam het dubbele winkelpand van kleermaker Houterman en kapper Klep en in de scherpe bocht van de Dorpsstraat de nieuwe winkel van Ebbers.

Achter dit rijtje huizen is een aantal woningen te zien aan de Sandershof. Deze zijn gebouwd in de jaren '20 van de vorige eeuw in de voormalige tuin van de heer Sanders. Zijn woning, een grote boerderij die in de oorlog ernstige schade opliep, stond op de plaats van café Derksen.

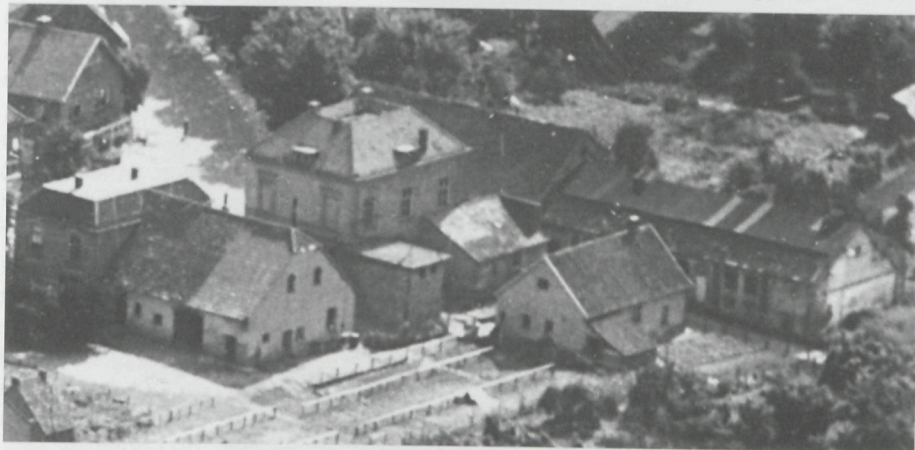
Aan de rechterkant van de Dorpsstraat -op bovenstaande foto op de voorgrond- zien we in de hoek met de Loostraat het complex van het 'Wapen van Bommel'. Het was een bedrijf met bakkerij, winkel en café. Op zondag was er ijs te koop. Voor de Tweede Wereldoorlog was het bedrijf gevestigd naast 'Wilberma', zie de foto op de vorige bladzijde. Naast 'Wilberma' was ten tijde van onze luchtfoto een eerste begin van wat de Dr. Poellstraat zou worden.

Rechts aangebouwd aan het 'Wapen van Bommel' en op de foto hierboven iets donkerder van kleur, is de winkel van Van Dinteren. Achter het complex staat apart de bakkerij met de bestelwagen startklaar. Dan zijn we aangekomen bij wat tegenwoordig cafetaria Moos is, maar wat destijds het café van de familie Verweijen was. Naast het café met het grote achterhuis staat -uiterst rechts op de uitvergroting- het gemeentehuis, gebouwd in 1841.

Op bovenstaande foto van voor de oorlog zien we de voorzijde van het gemeentehuis. Links het café, met daarachter de zaal, van -toen nog- Bouwman. Na de oorlog zou de 'Kinkelenburg', na restauratie, als gemeentehuis dienst gaan doen. Het oude gemeentehuis werd verkocht en er werd een winkel in gevestigd.

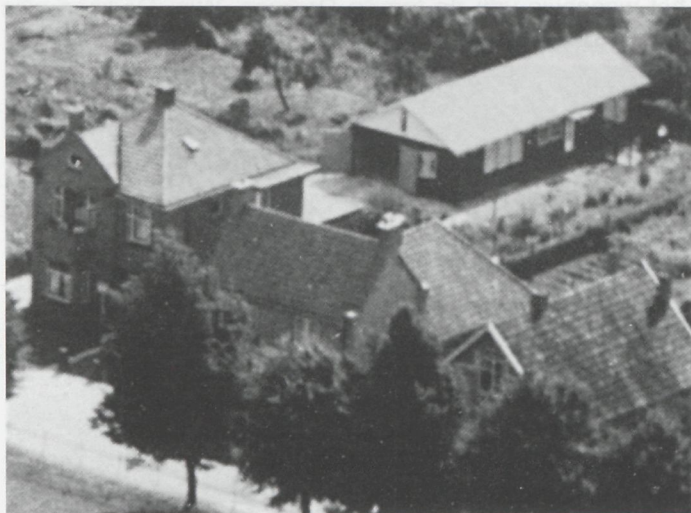
Op de onderstaande uitvergroting van de omgeving van het oude gemeentehuis staat het café met de zaal -inmiddels van Gademan- er nog. Aan die zaal vast zien we een rij huisjes aan het Koninginnelaantje. Ze werden ook wel 'armenhuisjes' genoemd. Op die plaats is later de Van Ambestraat aangelegd waarvoor het café, de zaal en de huisjes moesten wijken. Tegenover de huisjes staat apart het woonhuis van de familie Derksen. Wim Derksen was gemeentebode. Tegenwoordig is het pand nog in gebruik als bergplaats.

Rechts bovenaan op de overzichtsfoto, en hierboven uitvergroot, is nog juist een stukje van 'Brugdijk' te zien, met daarnaast de kwekerij waar de familie Roelofs de scepter zwaaide. Tegenwoordig is hun woonhuis een restaurant en de kwekerij is een parkeerplaats geworden.

De foto hiernaast geeft een beeld van de toestand waarin 'Brugdijk' ooit verkeerde. Rond 1965 werd dit gebouw gerestaureerd.

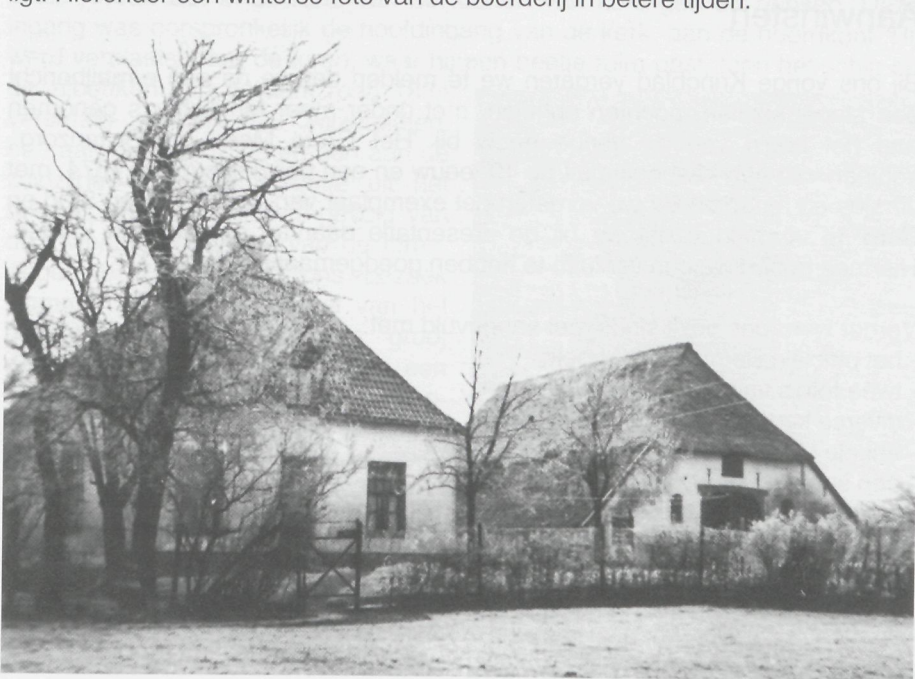
Rest ons nog een klein stukje in de buurt van de kerk, dat ook al eerder aan de orde is geweest. Op de foto is heel mooi het houten gebouw te zien waar huisarts Van Hesteren zijn praktijk uitoefende. Hij woonde in het huis links op de foto aan de Loostraat.

Weer terug naar de overzichtsfoto zien we rechts van de kerk het complex van de familie Nas met het nieuw gebouwde hotel en schuren. Achter de boomgaard loopt een paadje dat leidt naar 'Huize Bemmell' met bijgebouwen.

We keren nog even terug naar de eerste foto waarmee we twee Kringbladen terug begonnen en kijken naar een detail daarvan.

De grote boerderij waar Boerboom op woonde staat er -linksboven- zeer gehavend bij. In de oorlog had het complex veel schade geleden. Het bleef nog staan en werd gebruikt tot in de vijftiger jaren, toen werd het toch gesloopt. Op die plaats is nu een grote open plek. Toen de boerderij nog in bedrijf was, lag de ingang naar het bedrijfsgedeelte aan het Koninginnelaantje. De 'voorkant' van het huis was gericht naar de zijde waar nu de Herckenrathweg ligt. Hieronder een winterse foto van de boerderij in betere tijden.

Het tennisveld van 'Huize Bemmél', waarvan het kleedgebouw is blijven staan, verdween in het begin van de jaren '70 van de vorige eeuw. Er waren toen nieuw tennisvelden aangelegd op sportpark 'De Gouden Appel'.

Hiermee zijn we weer uitgekomen op het punt waar we in het Kringblad van januari 2008 begonnen zijn aan onze rondgang met de kerk in het midden. Van de kerk is veel meer te vertellen dan wat ik in dit stukje nog kwijt kan. Het is mijn bedoeling om er in een volgend Kringblad meer aandacht aan te besteden.

Maria Janssen

Naschrift:

Bij het bestuderen van de overzichtsfoto waarmee dit artikel begon, is mij opgevallen dat er drie houten gebouwtjes te zien zijn. Dat zijn de gidsenhut, het praktijkgebouw van dokter Van Hesteren en het woonhuis van mevrouw Bets Derksen. Op een andere foto, waar de restauratie van de kerk nog gaande is, is ook nog zo'n huisje te zien. Kan het zijn dat deze huisjes oorspronkelijk het onderdak waren van de werkers in de wederopbouw? Als iemand daar iets meer van weet, zou ik dat graag vernemen.

Aanwinsten

Bij ons vorige Kringblad vergaten we te melden dat we na een e-mailbericht een stapel spullen mochten ophalen, met onder meer familiefoto's genomen aan het begin van de vorige eeuw bij 'Het Grote Meer' en 'Buitenzorg', kopieën van een kasboekje uit de 19^e eeuw en een poëziealbum uit 1874, met versjes en recepten. En we vergaten het exemplaar van 'Gendt tussen Stad en Dorp' te vermelden dat we bij de presentatie daarvan geschonken kregen. Hiermee hopen we ons verzuim te hebben goedgeemaakt.

Verder werd ons bezit sinds mei aangevuld met:

- het officiële Bemmél-800-boek;
- twee foto's van Werken en Weldoën;
- diverse kantoorartikelen;
- enkele bidprentjes;
- een schoenmakersleest;
- 'De geschiedenis van onze familie Van 't Hullenaar';
- twee publicaties betreffende archeologie in Elst.

Wij hebben de spullen in dank in ontvangst genomen en een goede plaats gegeven in ons documentatiecentrum.

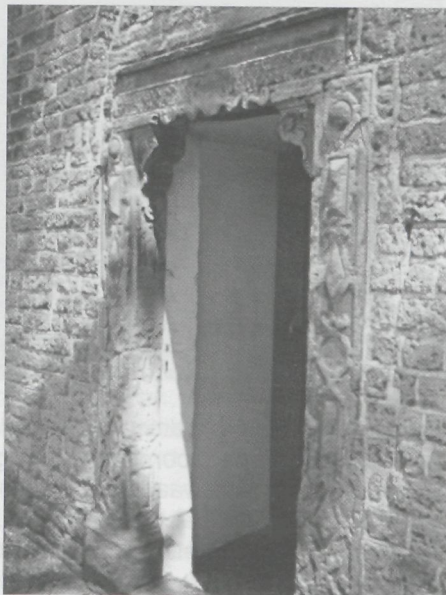
Het bestuur

Onze oorsprong ligt in Bemmell

Het was warm voor de tijd van het jaar. Onze familie Van Bemmell-Reiss uit Houston en Dallas, Texas had het bezoek lang tevoren gepland. We hadden op maandag 12 mei, tweede pinksterdag, gerekend op het degelijke Hollandse klimaat: nauwelijks boven het vriespunt, zwaar bedekte lucht tussen de grote rivieren, met heel misschien een beetje sneeuw en hagel. Het was een prachtig gezicht zoals de heer Joep Ratering Arntz in een dun tropisch pak met een witte Panama hoed, handen op zijn rug, op en neer slenterde voor de hervormde kerk in Bemmell, in afwachting van ons bezoek. We kwamen met zijn negenen, met aanhang uit Hoofddorp en Nijmegen. Ylka, Gunter en Alec Reiss zochten een plekje in het welige gras en de mei-zon. De anderen verzamelden zich intussen bij de eeuwenoude toren om Joep Verburg, die ons zou rondleiden, Jan Manders, de koster van de kerk en Joep Ratering Arntz, de bewoner van het kasteel 'Huize Bemmell' te ontmoeten.

De familie Reiss voegde zich bij ons en Joep nam ons mee voor een fascinerende en zeer informatieve rondleiding in en om de kerk. De toren, vertelde hij ons, dateert van de 12^e eeuw. Het is het enig overgebleven deel van het originele romaanse gebouw. De prachtige ingang met stijlen van verweerde kalksteen, is versierd met diamanten, smaragden en robijnen, zoals je ook ziet in de rand van de kronen van koningen en prinsen. Deze ingang was oorspronkelijk de hoofdingang van de kerk, aan de noordkant. Hij werd verplaatst naar de toren, waar hij een beetje ruim past, toen het schip en de zijbeuken van de kerk rond 1834 versmald werden. De wijzerplaten, een aan de noordzijde en een aan de zuidzijde, staan een beetje uit het midden, waarschijnlijk als gevolg van de inwendige structuur van de toren. Tegen het einde van ons bezoek klommen we naar de zetel van het uurwerk en zagen tot ons groot genoegen hoe veel het leek op een enorme versie van onze Comtoise-klok thuis. De klok in de kerktoeren dateert van 1675 en werd in 1953 gerestaureerd om nog eens 300 jaren te kunnen lopen.

De spreuk in de bovendorpel van de ingang zegt: "WEEST REYN HOUT U ALTYT KLEYN DENKT OP DIEN DAG DIE NIEMANT VOORBY MACH".

We gingen door de ingang de koele en ruim ogende kerk binnen. Boven het koor bevinden zich fraaie straalgewelven. Vier schitterende koperen kroonluchters hangen aan het plafond. Een helder maar getemperd licht valt door de glas-in-loodramen en weerkaatst van de witte muren. Een gevoel van vrede en welzijn straalt uit van dit sfeervolle interieur.

Het schip heeft twee zijbeuken. Een kleine kapel is aangebouwd aan de zuidkant van de kerk. Het is deze kapel die een van de hoofddoelen van ons bezoek bevat. Zoals Joop Verburg vertelde, is deze kapel door Joost van Bemmelen en zijn vrouw Anna Vaeck gebouwd. Dit is gebeurd vóór 1559, het jaar waarin Joost en kort daarna Anna zijn overleden. Op de oostmuur van de kapel, aan weerszijden van het raam, bevinden zich muurschilderingen van Joost en Anna. Joost is afgebeeld met Sint Christoffel, de beschermheilige van de reizende.

De kerk heeft geen dwarsschip en de absis heeft geen omgang. Er is een prachtig orgel op het koor boven de ingang, daterend van 1775. Joop Verburg gaf een klein concert waarmee hij de veelzijdigheid van organist en instrument demonstreerde, van heel delicaat tot luid en onstuimig. Hij kon het zelfs laten klinken als een Amsterdams straatorgel met arpeggio's en glissando's, omhoog en omlaag.

Hierna klommen we naar boven in de klokkentoren om het wonderbaarlijke mechanisme te zien dat in alle eenvoud de tijd al honderden jaren bijhoudt. De drie jaar oude Alec was er door gefascineerd en had een technische vraag: "Draait dit?" vroeg hij en wees naar een wijzerplaat met ogen groot van verbazing. De twee gewichten, een voor het lopen van het uurwerk en een voor de luidklok, waren even indrukwekkend en leken ons wel zo'n honderd kilo te wegen. We klommen naar beneden en eindigden opnieuw aan de buitenkant. De oude begraafplaats aan de westkant van de kerk, daar waar de zon ondergaat, is verplaatst naar een andere locatie. Tenslotte wees Joop nog op verscheidene details en overblijfselen van oudere stadia van het gebouw. Toen Joop hierna zijn rondleiding bij de kerk afsloot, waren we zeer tevreden over wat we gehoord en gezien hadden.

We waren van plan van de kerk naar het kasteel te lopen en in het voorbijgaan 'De Kinkelenburg' te bezichtigen, een ander kasteel dat nu gebruikt wordt als gemeentehuis. We kwamen echter tijd te kort en daarom gingen we rechtstreeks naar 'Huize Bemmels', achter Joop aan, die op de fiets was. Op de stoep van het kasteel werden we welkom geheten door de heer Joep Ratering Arntz en uitgenodigd om eerst een wandeling te maken door de parkachtige tuin rond het kasteel. Er is een mooie vijver en een beekje tussen prachtige bomen, struiken en planten. Vroeger was er een gracht rondom het

kasteel en de traditionele houten brug. Nu kunnen we vlak langs de zeer oude muren lopen. Aanvankelijk begonnen rondom 1300 als een boerenhoeve, is het gebouw door de eeuwen heen diverse keren vergroot en weer verkleind. Men kan nog steeds de overblijfselen zien van het originele gebouw in de vorm van dikke keldermuren en -balken. Nu staat er een verrukkelijk mengsel van stijlen uit de 17^e en 18^e eeuw in het hoofdgebouw en neo-Hollands klassiek in het woongedeelte, gebouwd in 1942 door architect Charles Estourgie. Het kasteel staat op de lijst van beschermde monumenten.

Goossen van Bommel liet 'Huize Bommel' na aan zijn zoon Joost van Bommel in 1538. De familie Ratering Arntz heeft 'Huize Bommel' vanaf 1921 in eigendom. Joep Ratering Arntz was een bijzonder gastvrije gastheer voor ons allemaal en had er plezier in om onze vele vragen te beantwoorden. Er zijn vele wonderlijke voorwerpen in zijn huis, zoals de spiegels tot aan het plafond in de kamers en de kleine luidklok in de open haard. Deze klok hing vroeger in een klokkenstoel op het dak en riep de werkers van het veld wanneer het avondmaal werd opgediend.

Nadat we van een verrukkelijk kopje Senseokoffie genoten hadden, namen we afscheid van de heer Ratering Arntz en het kasteel. Joep stemde goedaardig toe om in onze familiefoto opgenomen te worden op de stoep van het huis.

Vanaf het kasteel gingen we in Bommel op zoek naar een café waar men ons een goed glas bier met bitterballen zou kunnen serveren. We zijn gek op bitterballen, die het best genoten worden met wat mosterd. We vonden onze plek bij het 'Wapen van Bommel'.

Het café is genoemd naar het wapen van de familie Van Bommel, dat in werkelijkheid een 'sprekend wapen' is, omdat het drie schaaktorens van sabel draagt op een veld van zilver. Een schaaktoren heet een 'Bommel' in dit gedeelte van het land.

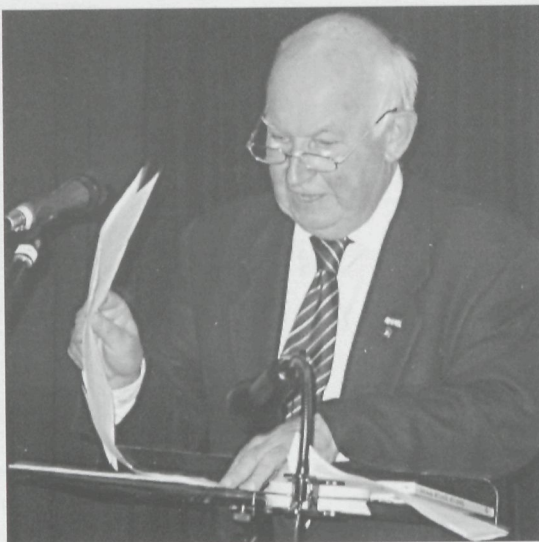
Onze hartelijke dank aan Joop Verburg, Jan Manders en Joep Ratering Arntz die ons een onvergetelijke ervaring hebben bezorgd.

Peter van Bommel, Houston USA

Thema-avond 'De Oostelijke Betuwespoorlijn'

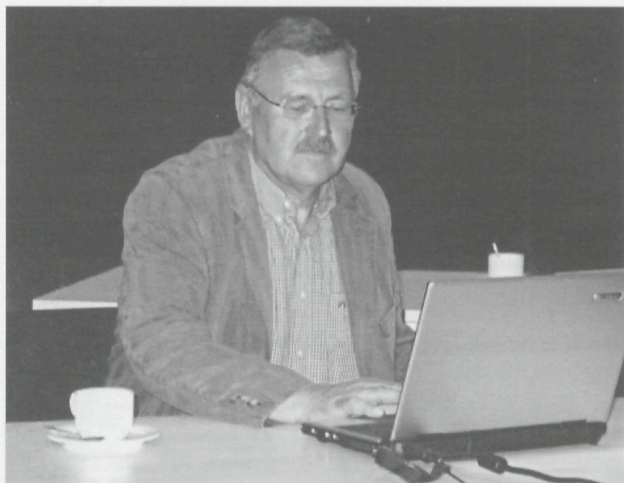
Het werd ons deze keer gemakkelijk gemaakt. We waren als bestuur nog aan het afwegen welk onderwerp we zouden kiezen voor de tweede thema-avond van 2008 toen de heer Daan Viergever uit Zetten ons zijn lezing over 'De Oostelijke Betuwespoorlijn' aanbood. Aanleiding voor het samenstellen van deze lezing was het 125-jarig bestaan van deze Betuwelijn.

Vanuit zijn interesse voor het openbaar vervoer in onze streek beschikte Daan Viergever over voldoende kennis en informatie om er een interessante avond van te maken. En in de persoon van Ed Janssen had hij iemand gevonden die met behulp van de moderne techniek het betoog kon ondersteunen en aanvullen met veel beeldmateriaal in de vorm van foto's en filmfragmenten. Vanwege zijn andere passie, te weten het Betuwse dialect, hadden we Daan Viergever al eens eerder voor een geslaagde lezing in huis. We maakten als bestuur dan ook graag gebruik van zijn aanbod. Op dinsdag 27 mei was het zover.

We werden ook deze keer weer niet teleurgesteld. Na twee keer vijftig minuten te zijn onthaald op interessante feiten, aardige bijkomstigheden, bijzondere en meer herkenbare plaatjes, eindigden we onze reis door de geschiedenis van de Oostelijke Betuwespoorlijn lijn met 'machinist' Ed Janssen en 'conducteur' Daan Viergever precies volgens het vooraf overeengekomen dienstrooster om exact 22.00 uur.

Twee uur is de tijdsduur die wij bij het organiseren van onze thema-avonden nastreven. Objectief gezien is die norm goed te beredeneren. Maar na afloop van een avond als deze, met zo'n enthousiaste verteller en zoveel beeldmateriaal, overkomt je het gevoel dat je daarmee iedereen tekort doet. Niet alleen de spreker, die over zoveel materiekkennis beschikt en die er nog zoveel mooie verhalen 'om heen' had kunnen vertellen, dat hij gemakkelijk de dubbele tijdsduur goed had kunnen vullen. Ook de man van het fraaie beeld-

materiaal, dat soms letterlijk in sneltreinvaart aan ons oog voorbij trok. Maar ook onszelf als toehoorders, omdat de avond veel te snel voorbij was. Na dit te hebben geconcludeerd, werden beide heren met een woord van waardering en de gebruikelijke envelop bedankt voor hun inzet. Vanuit de zaal volgde een welgemeend applaus.

Normaal zou het hiermee gedaan zijn. Echter niet deze keer. In de periode waarin wij bezig waren met de organisatie van deze thema-avond, startte het vervoerbedrijf Syntus een publiciteitscampagne rond het 125-jarig bestaan van de Betuwespoorlijn. Syntus B.V. verzorgt sinds een aantal jaren het personenvervoer op deze lijn. Als onderdeel van deze campagne stelde het bedrijf in een aantal gemeenten langs deze lijn gratis vervoerbewijzen beschikbaar aan ouderen en jongeren, met de bedoeling hen enthousiast te maken voor het gebruik van deze trein. Abonnees van 'De Gelderlander' in de gehele Betuwe ontvingen in mei een speciale bijlage met daarin een uitgebreide en rijk geïllustreerde beschrijving van de geschiedenis van deze spoorverbinding en haar betekenis voor de ontwikkeling van onze streek.

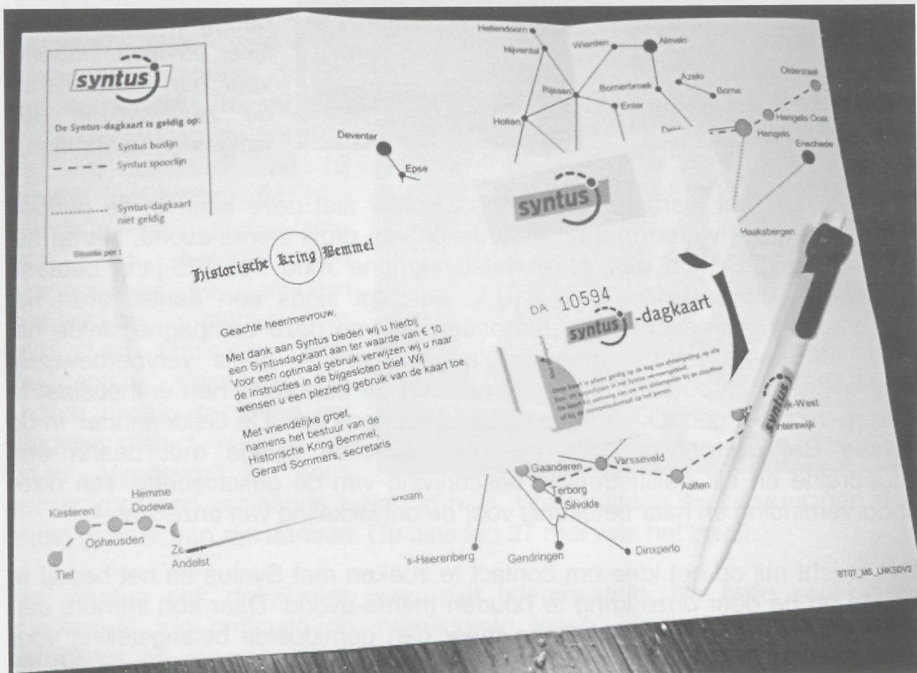
Het bracht mij op het idee om contact te zoeken met Syntus en het bedrijf te wijzen op de door onze kring te houden thema-avond. Daar kon immers een gehoor worden verwacht met een meer dan gemiddelde belangstelling voor de Betuwespoorlijn. En wellicht zou een win-winsituatie kunnen ontstaan als Syntus ook iets voor ons publiek zou kunnen en willen doen.

Twee weken later werd op ons secretariaatsadres een brief met een positief antwoord ontvangen, vergezeld van 80 exemplaren van de speciale krantenbijlage over 125 jaar Betuwespoorlijn en 100 Syntus-balpen. En daar bovenop ook nog 40 gratis dagkaarten voor onbeperkt reizen, dus niet alleen op

de Betuwespoorlijn maar op het gehele Syntus trein- en busnet, met een waarde van € 10 per stuk. Dit bijzonder genereuze gebaar was meer dan we hadden durven hopen. We hebben Syntus hiervoor bij voorbaat namens onze leden bedankt.

In de communicatie naar Syntus raamden we het aantal bezoekers van de geplande thema-avond tevoren op 40-80 personen. De werkelijke opkomst was 38 personen. Het was jammer dat er niet meer mensen aanwezig waren, maar dit aantal maakte het verdelen van de 40 gratis dagkaarten wel weer heel gemakkelijk. Zelfs de beide inleiders konden hierdoor nog mee delen.

En zo gingen dankzij Syntus na afloop van deze geslaagde thema-avond nu ook eens de aangenaam verraste toehoorders, behalve met een special over de Betuwespoorlijn en een Syntus-balpen, met een envelop naar huis.

Gerard Sommers

Naschrift redactie:

Een korte samenvatting van de lezing met de titel '125 jaar Betuwespoorweg' van de hand van Daan Viergever is hierna in dit Kringblad opgenomen.

125 jaar Betuwespoorweg

We herinneren ons nog allemaal van de geschiedenislessen op school, dat in 1839 de eerste trein in ons land reed: van Amsterdam naar Haarlem. In de jaren daarna werden nog enkele railverbindingen aangelegd, maar veel vaart zat daar niet in. Omstreeks 1855 lag er 330 km spoor in ons land. België had toen al vijf maal zoveel.

Omstreeks 1860 kwamen er enkele spoorwegwetten die tot meer actie aanzetten, maar er bleef veel geharrewar over de exploitatie: overheid of particulier. In 1875 kwam er een initiatiefwetsontwerp van de Tweede Kamer voor de aanleg van spoorlijnen. Van de 6 genoemde lijnen was nummer 2 de lijn Dordrecht-Gorinchem-Tiel-Elst (De Vork). Nummer 3 hing hier ten nauwste mee samen: het was de lijn die gepland was als Amersfoort-Veenendaal-Wageningen-Nijmegen. Op last van 'Defensie' werd deze uitgevoerd in een traject westelijk van de Grebbe-Speeslinie, via Rhenen naar Kesteren en van daar samen met lijn 2 via De Vork naar Nijmegen.

Stations en haltes in cijfers

Baanvak Geldermalsen-Elst/ Ressen-Bemmel (Betuwelijn-Oost)

	Geldermalsen		km. 49.3
s	Utrechtsche straatweg	P 41	
s	Bredestraat	P 38	
	Wadenoyen		km. 56.8
s	Bommelsche straatweg	P 35	
	Tiel		km. 61.2
	Echteld		km. 67.2
s	Schaapsteeg	P 23	
	Kesteren		km. 73.3
s	Dalwagenstraat	P 16	(later Halte Opheusden)
	Hemmen-Dodewaard		km. 79.6
	Zetten-Andelst		km. 83.0
	Valburg		km. 87.8
	De Vork		km. 91.5
	Ressen-Bemmel		km. 93.6
	Elst		km. 92.6

Doel van de door de Betuwe aan te leggen spoorlijn, ook wel de Merwe- en Waalspoorweg genoemd, was een snelle verbinding tussen Londen en Keulen, via de bootdienst Ramsgate-Dordrecht. Maar ook het binnenlands gebruik was uiteraard een doel. De aanleg van de lijn had de gebruikelijke voeten in de aarde, onder meer betreffende onteigeningen van grond. Toch kwamen er maar 2 onteigeningszaken voor de rechter. Eén bezwaar bij de aanleg van spoorlijnen in en door ons rivierengebied verdient wat meer

aandacht. Men was uiterst beducht voor de spoorbruggen over de rivieren. De pijlers zouden bij ijsgang het ontstaan van ijsdammen bevorderen, met het risico van overstromingen. En daarom kwamen er bruggen met lange zogenaamde 'aanbruggen' over de uiterwaarden, zodat er bij hoog water minder opstop-
pingen zouden zijn. U ziet, in onze tijd is er met 'ruimte voor de rivieren' eigenlijk dus niets nieuws onder de zon.

Het station van Geldermalsen.

De aanleg van de spoorlijn werd energiek ter hand genomen, onder andere door het Tilburgse aannemersbedrijf Wijers. Op 31 oktober 1882 kon het traject Geldermalsen-Elst feestelijk geopend worden.

Het station van Elst in het midden van de vorige eeuw.

De lijn werd geëxploiteerd door de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen (afgekort als MESS of SS). In 1885 was het gehele traject Dordrecht-De Vork gereed. De lijn Amersfoort-Kesteren(-De Vork) werd in 1886 voltooid. Deze lijn werd geëxploiteerd door de Hollandse IJzeren Spoorweg Maatschappij (HIJSM of HSM). Er waren dus twee maatschappijen die het traject Kesteren-De Vork exploiteerden. Dat gaf in het begin nogal wat problemen. Zo liet men elkaars locomotieven niet toe op het gezamenlijke traject. Dat betekende onder meer dat de locomotieven in Kesteren gewisseld moesten worden.

De Vork.

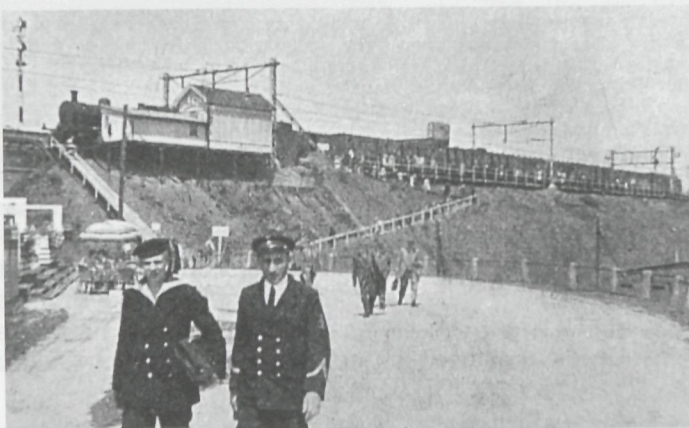
Tijdens de lezing kwamen de stations van Geldermalsen tot Nijmegen / Arnhem aan de orde, elk met hun eigen bijzonderheden. Veel fruitvervoer vanaf Geldermalsen, Tiel, Kesteren, Zetten-Andelst en Elst. Ook het station Ressen-Bemmel kreeg nog de aandacht, hoewel dit station aan de lijn Arnhem-Nijmegen lag. De geschiedenis van het station Ressen-Bemmel is door Joop Verburg al uitvoerig beschreven in het Kringblad (jaargang 13, no. 2 van mei 2003).

In de gloriejaren van de Betuwespoorweg was er een intensief goederenvervoer. Er passeerden diverse internationale treinen. Bijvoorbeeld trein D163 Basel-Hoek van Holland, met aparte treindelen voor Amsterdam en Den Haag, die in Nijmegen afgerangeerd werden. Douanecontroles aan beide zijden van de grens, dus zowel in Kranenburg als in Nijmegen, veroorzaakten in die jaren veel oponthoud. Er reden lange tijd 5 stoptreinen per dag in beide richtingen. Ook waren er de dagelijkse buurtgoederentreinen met onder andere ladingen voor de kolenboeren, bietenvervoer en niet te vergeten het 'Van Gend en Loos'-vervoer.

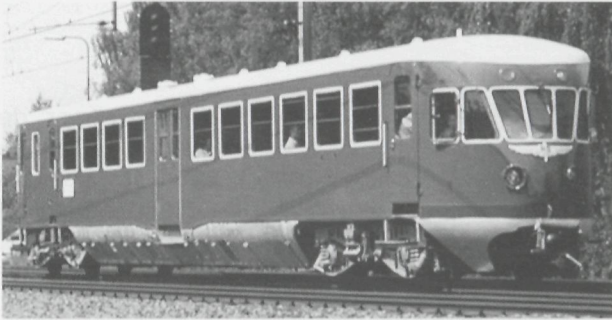
Bij het uitbreken van de oorlog op 10 mei 1940 werden vele bruggen opgeblazen. Daaronder waren de bruggen bij Nijmegen en Baanhoek (Sliedrecht) en de brug bij Rhenen, in de lijn naar Amersfoort. Tot het herstel van de bruggen was er een pendeldienst tussen Sliedrecht en Lent. In Lent was een noodstation bovenop de spoordijk.

Passagiers naar Nijmegen gingen vanaf Lent te voet verder naar het opnieuw in gebruik genomen pontveer en kwamen aldus in de benedenstad van Nijmegen aan.

Ook de Betuwelijn kwam in aanraking met het oorlogsgeweld. In het bijzonder na eind mei 1944 nam het aantal beschietingen van treinen door de geallieerde luchtmacht hand over hand toe. Op 17 september 1944 kwam het bedrijf door de spoorwegstaking tot stilstand.

Toen na de bevrijding het verkeer weer op gang kwam, maakte de oostelijke Betuwelijn deel uit van de enige noord-zuidverbinding in ons land. Dit hield verband met het feit dat op diverse plaatsen de oorspronkelijke verbindingen voor het treinverkeer onbruikbaar waren geworden. Er was zeer druk personen- en goederenverkeer, dag en nacht. Zelfs de Pullman-treinen Amsterdam-Parijs gebruikten deze lijn. Naarmate het spoorwegverkeer weer meer normaal werd, kreeg de lijn geleidelijk het karakter van spoorweg voor lokaal vervoer terug, zeker wat betreft het personenvervoer.

Met de zomerdienst van 1955 werd op de gehele lijn de diesel-tractie ingevoerd. Op de oostelijke Betuwe-lijn reden de 'Blauwe Engelen' om en om van Geldermalsen naar Nijmegen en Arnhem. Naast deze 'Blauwe Engelen' (zie

foto hierboven) zagen we in de latere jaren een gevarieerd aantal materieeltypen op de lijn, in diverse kleuren, van olijfgroen, via lichtblauw en wijnrood naar het geel dat vanaf eind 1968 als NS-huisstijl werd gehanteerd. De goederentreinen werden getrokken door donkerrode diesellocs.

In 1983 werd het seinstelsel gemoderniseerd. De oude handbediende arm-seinen verdwenen om plaats te maken voor op afstand bediende lichtseinen. Totdat enkele jaren later de kaartjesautomaten verschenen, waren op de stations de loketten nog open. Het traject Tiel-Geldermalsen was inmiddels in 1978 geëlektrificeerd, waardoor een rechtstreekse halfuurdienst Tiel-Utrecht v.v. tot stand kon komen.

Er kwam nieuw beleid. De NS nam meer en meer het hoofdnet voor zijn rekening. Regionale lijnen werden zogenaamde 'contractspoorlijnen', waarbij Syntus in de Gelderse Achterhoek het goede voorbeeld gaf. Vanaf 2005 wordt ook het traject Tiel-Arnhem door Syntus gereden, met een uurdienst die in de ochtend- en avondspits tot een halfuurdienst wordt verdubbeld.

In 2009 volgt een nieuwe aanbesteding. Wie zal het worden? We zagen tijdens de lezing veel materieel van de verschillende maatschappijen. Bij de voorbereiding van onze lezing waren we er al op vooruitgelopen dat de Lingewaardse burgemeester De Vries zijn zin zou krijgen met de naam van het station in Elst.

ELST-BEMMEL

De tijd zal ons leren of het ooit nog zover zal komen.

Daan Viergever, tekst
Ed Janssen, beeldmateriaal

Schooltandverzorging in de Over-Betuwe

De aanleiding

Op 22 april 1949 kwamen in het gemeentehuis van Bemmelen bij elkaar: de burgemeesters van Bemmelen, Gendt, Huissen, Heteren, Herwen en Aerd, de tandartsen Roos en Verduyn-Meiners, de schoolarts Van der Werf en vertegenwoordigers van de Provinciale Bond het Wit-Gele Kruis, het Centraal Ziekenfonds, de Centrale Raad voor Sociale Tandheelkunde en het onderwijs. Doel van de bijeenkomst was het oprichten van een schooltandartsendienst.

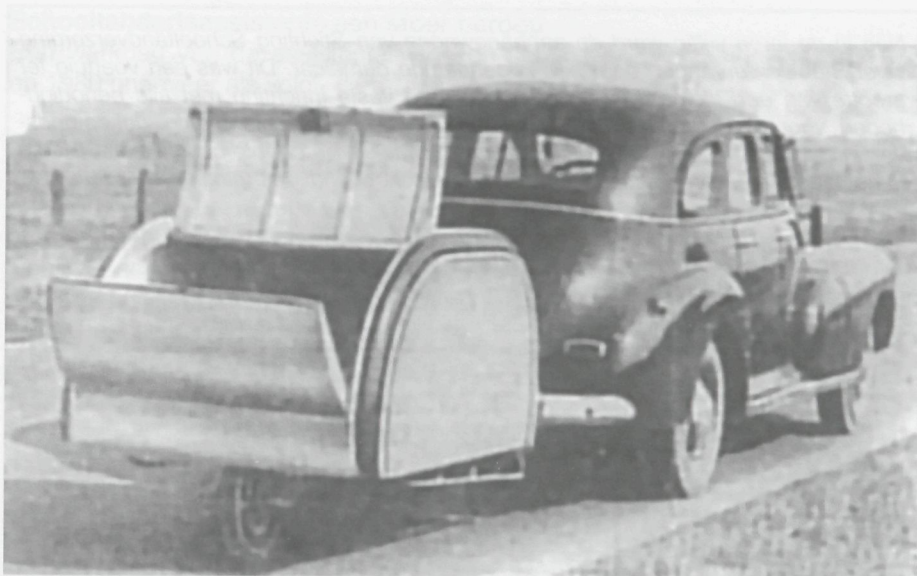
Het initiatief kwam van de schoolartsendienst te Bemmelen. Daar had men gezien dat het erg slecht was gesteld met de mondhygiëne. Overigens was dat overal in Nederland het geval. Bij de landelijke keuringen voor militaire dienst werden massaal verwaarloosde gebitten aangetroffen. Om hierin verbetering te brengen, moest worden begonnen bij het schoolgaande kind.

Citaat uit het verslag: Het kind komt met zijn zesde jaar op school en juist op die leeftijd komt het blijvend gebit door. Thans is het normaal dat het kind reeds na de lagere schooljaren een verwoest gebit heeft. De behandeling begint nu op school in de 1^e klas en de kinderen blijven gedurende de gehele schooltijd onder controle. Het uiteindelijke effect zal zijn dat 90 procent der kinderen de school verlaat met een gezond gebit.

Financiering

De Algemene Ziekenfondsen waren bereid voor aangesloten leden f 2,50 per jaar bij te dragen. Van niet verzekerden werd een bijdrage van f 3,00 per kind per jaar gevraagd. De gemeenten droegen voor onvermogenen f 2,25 tot f 2,50 per jaar bij. De gemeenten spraken af naar rato van het aantal inwoners jaarlijks subsidie te verstrekken in het exploitatietekort.

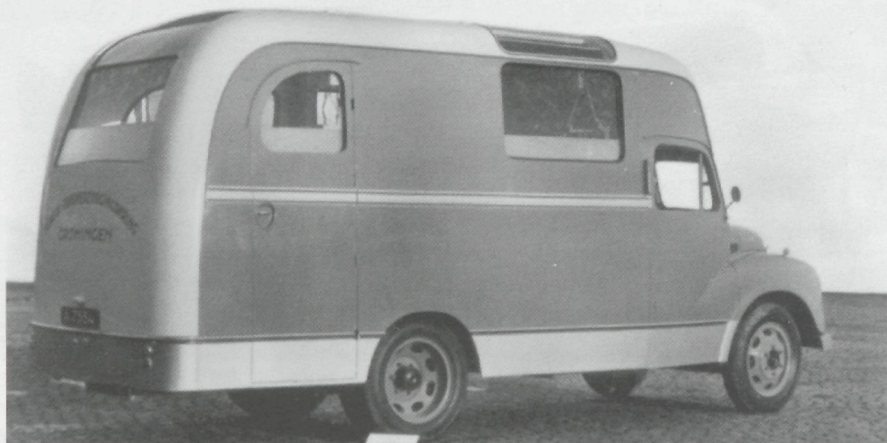
Het lag in de bedoeling om op 1 november 1949 te starten met de schoolbezoeken. Dit is niet gelukt omdat bleek dat de mobiele tandverzorgingsinstallatie *bezwaarlijk* in een personenwagen vervoerd kon worden. De oplossing werd gevonden in een speciaal hiervoor ingerichte volgwagen. Hierdoor kwamen echter de oprichtingskosten wel hoger uit dan verwacht, dus werd van de gemeenten een hogere bijdrage gevraagd en verkregen. De eenwielige aanhangwagen werd aangeschaft via carrosseriebouwer Kusters uit Venlo. Het binnenwerk werd zo aangepast dat alles stabiel vervoerd kon worden. Dit kostte f 550 en de levertijd was twee tot drie weken. Op de volgende bladzijde zien we de aanhangwagen zoals die was afgebeeld in een advertentie van de firma A.J. van Hamburg uit Spijkenisse: de VHS-volgwagen.

In de aanhangwagen werd ook de behandelstoel vervoerd. De hiernaast afgebeelde transportabele tandartsstoel met verstelbare rugleuning en hoofdsteen, compleet met spuugbak kostte f 347. Deze werd aangeschaft bij de firma Disselkoen in Amsterdam.

In totaal beliepen de kosten voor de uitrusting van de nieuw opgerichte schooltandverzorgingsdienst f 4.236. Behalve de kosten van de aanhangwagen en de stoel betrof dit materialen, administratiekaarten en reclame.

Nog in de jaren vijftig werd de aanhangwagen van Stichting Schooltandverzorging Over-Betuwe vervangen door een zogenaamde dentalcar. Dit was een voertuig ter grootte van een kleine bus, voorzien van een vaste inrichting met alle benodigdheden voor een adequate behandeling. Van deze bus, die menig ziekenfonds-verzekerde scholier pijn in de buik bezorgde, is helaas geen foto beschikbaar. Elders in het land werden ook bussen gebruikt bij de schooltandverzorging.

Op de foto hierboven de bus van de Schooltandverzorging Groningen uit de jaren zestig. Hieronder een meer moderne uitvoering, eigenlijk meer vrachtauto dan bus.

Schooltandartsassistenten een stoer beroep

Een werkdag van de assistente van een schooltandarts verliep tussen 1970 en 1980 ongeveer als volgt.

De dag begon vroeg met het ophalen van de schooltandartsbus bij de stalling van Garage Tap aan de Herckenrathweg 3 in Bemmel. Daar was er voor gezorgd dat de wagen was afgetankt en dat de watertank weer vol schoon water zat. De tandartsassistenten, die moesten beschikken over het vrachtwagenrijbewijs, reden de bus naar de te bezoeken school. In die tijd was dat best een bezienswaardigheid; twee jonge meiden met een vrachtwagen op pad. Vooral als de scholen aan de overkant van de Rijn bezocht werden en de bus gebruik moest maken van de pont bij Doornenburg. Ingrid Peters van Nijenhof vertelt dat zij en haar collega dat helemaal gewend waren en er de hand niet voor omdraiden, maar dat toch regelmatig mannelijke chauffeurs ongevraagd de helpende hand kwamen bieden.

Bij de **STICHTING SCHOOLTANDVERZORGING „OVER-BETUWE”**, gevestigd te Bemmel is per 1 januari a.s. te vervullen de functie van

ASSISTENTE van de schooltandarts

ULO-diploma en enige administratieve kennis met betrekking tot het bijhouden van kaartsystemen en statistieken is vereist.

Het bezit van een rijbewijs B.E. is noodzakelijk.

Aanvangssalaris: Bruto f 414.— p. mnd., eventueel met jeugdattrek beneden 20 jr
Vakantietoelage: 6 %.

Vakantieregeling: ongeveer conform de schoolvakanties, overigens nader overeen te komen.

De te benoemen assistente behoort in het bezit te komen van een rijbewijs C.E. - In de te maken kosten om dit rijbewijs te behalen wordt een tegemoetkoming verstrekt.

Schriftelijke sollicitaties, onder bijvoeging van een foto, binnen 10 dagen na het verschijnen van dit blad te richten aan de voorzitter van de Stichting, de Burgemeester van Bemmel.

Persoonlijk bezoek alleen na oproeping.

Om ervoor te zorgen dat de tandartsen op tijd konden beginnen zorgden de tandartsassistenten ervoor dat zij een half uur voor het begin van de school met de dentalcar aanwezig waren.

Vervolgens moest er voor gezorgd worden dat de instrumenten klaar lagen en dat de elektriciteitsvoorziening werkte. Zeker in de winterperiode was dat nog wel eens lastig. In noodgevallen werd de hulp van de heer Wieland ingeroepen, die er dan voor zorgde dat de problemen werden opgelost.

In de dentalcar werd gewerkt met twee tandartsen en twee assistenten. De eerste twee kinderen werden uit de klas gehaald. Als zij klaar waren, kregen zij de kaart mee voor de volgende twee leerlingen. Als de kinderen in de bus kwamen, kregen zij eerst poetsinstructie. Van huis uit waren de kinderen, zeker in de beginjaren van de dienst, helemaal niet gewend om de tanden te

poetsen. De ouders hadden vaak al een prothese of misten een aantal tanden. Er was gewoon weinig aandacht voor mondhygiëne. Ingrid Peters van Nijenhof vertelt dat het geven van voorlichting een belangrijke taak was.

Er werd ook gebruik gemaakt van tabletjes waarmee kon worden aangetoond of er goed was gepeetst. Daar waar tandsteen of etensresten aanwezig waren, kleurden de tanden rood.

De komst van de fluortablet heeft er ook voor gezorgd dat de gebitten in Nederland sterker werden.

In de bus was röntgen-apparatuur aanwezig zodat tandproblemen in een vroeg stadium konden worden aangetoond. Ook was de bus uitgerust met een sterilisator, zoals te zien is op de foto hiernaast. Beide foto's op deze bladzijde zijn uit 1971.

Aan het begin van de schoolloopbaan kregen kinderen een formulier mee naar huis, waarop de ouders konden aangeven of zij gebruik wilden maken van de

schooltandverzorging. Tussen 1970 en 1980 werd hier door tweederde van de leerlingen gebruik van gemaakt. In tegenstelling tot tegenwoordig werd in die tijd vaak ook het melkgebit behandeld om ervoor te zorgen dat de blijvende tanden gezond door konden komen. Soms waren kinderen erg angstig, maar met een luisterend oor en doorvragen naar de angst lukte het bijna altijd het kind rustig de behandeling te laten ondergaan.

Het behandelen ging de hele ochtend aan de lopende band door. Maar in de middagpauze (van 12 tot half 2) was er soms zelfs tijd om bijvoorbeeld in De Byland te gaan zwemmen.

Na de middagsessie zorgden de assistentes er weer voor dat alles werd opgeruimd. De watertank moest worden geleegd. Omdat dit soms wat lang duurde, werd vast aan te terugreis begonnen met een druppelende watertank. Verscheidende keren werden de dames door paniekerige chauffeurs gewaarschuwd, omdat zij bang waren dat er sprake was van een benzinelek. De woensdagmiddag werd gebruikt voor het schoonmaken van de bus en het verzorgen van de administratie. Dit gebeurde vanuit 'Brugdijk'. Gemeente-ambtenaar Jan de Jong was vele jaren administrateur van de stichting.

De tweede dentalcar

Op 16 november 1972 werd een tweede dentalcar feestelijk in gebruik genomen. Bij die gelegenheid werd bovenstaande foto genomen. Weekblad 'De Betuwe' wijdde een uitgebreid artikel aan deze gebeurtenis.

Daarin lezen we dat de stichting met ingang van het schooljaar 1972 is uitgebreid met twee fulltime schooltandartsen, naar een totaal van vier. Dat zijn de heren S.L. Tjia, J.S. Kidjaja, J.H. Brattinga en mevrouw H.L. Auw. Reden voor de verdubbeling was het toenemende tandbederf van de kinderen in de eerste tot en met zesde klas. Hierdoor was bij de stichting een achterstand ontstaan. Met de tweede dentalcar hoopte men die achterstand weer te kunnen wegwerken.

De toename van het tandbederf bij de kinderen in de Over-Betuwe werd ook door de cijfers bevestigd. In de jaren 1957 tot en met 1964 werd per kind gemiddeld 1,74 vullingen aangebracht. In het schooljaar 1969-1970 was dit gemiddeld 3,02 vullingen. Bij een totaal van 6.800 deelnemende kinderen was dat een toename van ruim 8.700 vullingen per jaar.

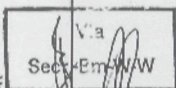
Om deze ongewenste ontwikkeling te keren, had het bestuur eveneens besloten om met ingang van het schooljaar 1972 een propagandiste-mondhygiëne in dienst te nemen. *'De Betuwe': De schoolbesturen en hoofden van scholen hebben zeer positief gereageerd op dit initiatief en het blijkt dat mevr. A.F. Nap-Drok (propagandiste) zeer enthousiast de kinderen voorlichting over dit onderwerp weet te geven. Zij bezoekt hiervoor iedere klas een lesuur en herhaalt dit viermaal om de twee weken. Dit betekent met een aanstelling voor drie halve dagen dat zij in twee jaren ongeveer alle scholen kan bezoeken. Daarna wordt tot slot een ouderavond gegeven door mevrouw Nap en een tandarts en eventueel voedingsdeskundigen om ook met de ouders van het kind de problemen van mondhygiëne en suikergebruik te bespreken. Ook blijkt dit de ideale aanzet tot een geslaagde anti-snoep-actie te kunnen zijn op school, voor het geval de school niet reeds zelf deze verstandige actie heeft ingevoerd.*

Over de stichting, die in 1972 nog steeds in Bemmelen is gevestigd, lezen we in deze krant nog het volgende. Tot het werkgebied van het district Over-Betuwe behoren de gemeenten Bemmelen, Elst, Gendt, Herwen en Aerdts, Huissen en Pannerden. In het stichtingsbestuur waren in 1972 vertegenwoordigers opgenomen van deze gemeenten, maar ook van de ziekenfondsen Rijnstreek, St. Liduina en H.E.L.D. Drie bestuursleden waren tandarts, aangewezen door de Maatschappij voor Tandheelkunde. Verder waren in het bestuur opgenomen de schoolarts, de inspecteur voor de volksgezondheid en vertegenwoordigers van het rooms-katholiek en protestants onderwijs en van het Wit-Gele en Groene Kruis.

Naast dit uitgebreide algemeen bestuur was er een dagelijks bestuur. Dit werd gevormd door de Bemmelse burgemeester Van Nispen tot Pannerden (voorzitter), directeur Hansman van Ziekenfonds Rijnstreek (secretaris/penningmeester) en tandarts Leemans uit Bemmelen.

Het einde van de stichting

Enkele jaren na de verdubbeling van de formatie werd besloten om aansluiting te zoeken bij de Stichting ter Bevordering van de Jeugdtandverzorging in Zuid-West Gelderland.

De Raad der gemeente Bemmelen ;

Besluit nr: 39

Onderwerp: Beëindigen huidige en aangaan nieuwe regeling m.b.t. de schooltandverzorging.

overwegende, dat de gemeente Bemmelen krachtens raadsbesluit van 31 mei 1949, nummer 3, goedgekeurd door Gedeputeerde Staten van Gelderland bij hun besluit van 20 juli 1949 nr. 151-II-3, deelneemt aan de Stichting Schooltandverzorging Over-Betuwe te Bemmelen;

dat het werkgebied van deze stichting voor een doelmatig functioneren te klein is gebleken;

dat een samengaan met gelijksoortige stichtingen in het Gelders Rivierengebied in één nieuwe, vergrote stichting mitadien geboden is;

gezien het voorstel d.d. 8 april 1976 van Burgemeester en Wethouders;

gelet op de artikelen 170, 228, lid 1, sub a en 234 van de gemeentewet;

besluit:

met ingang van 1 augustus 1976 de deelneming in de Stichting Schooltandverzorging Over-Betuwe te Bemmelen te beëindigen en per gelijke datum toe te treden tot de Stichting ter Bevordering van de Jeugdtandverzorging in Zuid-West Gelderland te Tiel.

Aldus vastgesteld in zijn openbare vergadering van 22 april 1976.

DE RAAD VOORNOEMD,

, voorzitter,

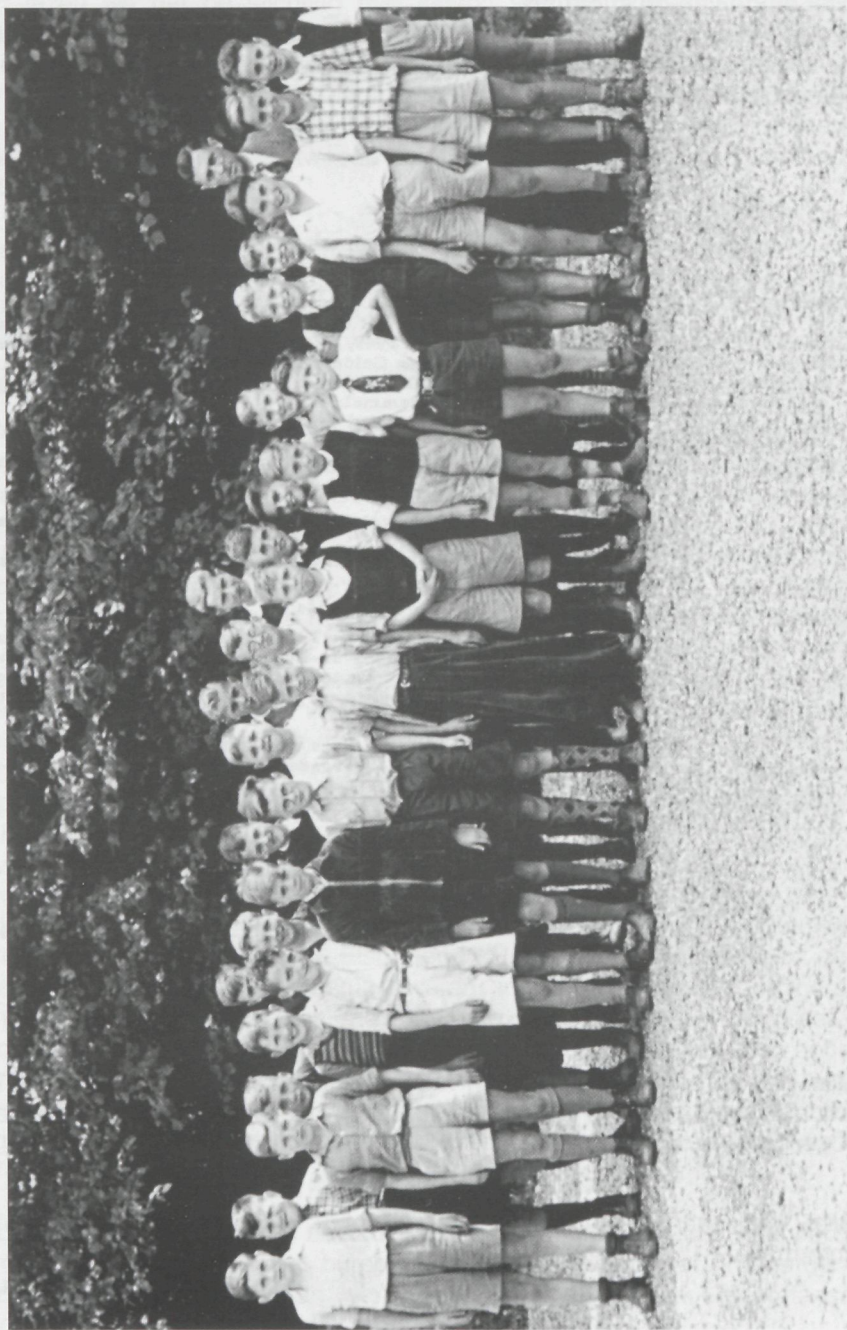
, secretaris.

Met het hierboven weergegeven raadsbesluit kwam per 1 augustus 1976 na bijna 27 jaar een eind aan de activiteiten van Stichting Schooltandverzorging Over-Betuwe te Bemmelen.

Met dank aan Ingrid Peters van Nijenhof voor de geleverde foto's en informatie.

Adi van Oijen-Brussen

Klas 6 van de R.-K. Jongensschool in Bemmelen uit 1952

Op deze foto uit juli 1952 zien we klas 6 van de R.-K. Jongensschool in Bemmel met meester Wierink. De foto is genomen achter de school op het Meestersplein. De meeste jongens uit deze klas zijn geboren in 1939 of 1940. De leeftijden liepen nogal uiteen. Dat had nog te maken met het tijdstip waarop de jongens na de evacuatie naar Bemmel waren teruggekeerd en de mate waarin het schooljaar gevorderd was, toen ze vervolgens naar school konden gaan.

Het schooljaar liep bijna ten einde: nog twee weken te gaan. De klas was nog bezig met de voorbereiding van de plechtige communie. En na de traditionele foto stond nog de jaarlijkse fietstocht op het programma, die deze keer naar de Heilig Landstichting ging. Na de zomervakantie waaierden de jongens uit naar het voortgezet onderwijs: de ULO, de VGLO of de ambachtschool. Leo Tap, van wie wij deze foto kregen, ging naar de VGLO van meester Akkermans in 'Brugdijk'. De VGLO was eigenlijk de vroegere klas 7 en 8. Daarna zou hij gaan werken bij Lensen op 'De Houtakker'. Zo ging dat in die tijd.

Op de foto zien we van links naar rechts: Antoon Spanbroek, Wim Bouwman, Bennie Uijen, Theo Geurtz, Guus Gerritsen, half zichtbaar is Jan Derksen, Willie van der Sant, Cees Klep, Jan van Gelder (met donker vest), Ubald Overmars, Theo Roelofs, Leo Tap, Bertus Peters, Hemmie Peters (met lange broek), Piet Wierink, Jan Jansen, Wim Damen, Henk Baltussen, Antoon Lintsen, Theo Wemmers, Wim Fölker, Wim Peters (met stropdas), Frits van 't Hullenaar, Sjaak Jansen, Gerard de Man, meester Wierink, Roel Lindsen en Jan Spanbroek.

Met dank aan Leo Tap voor de foto, het verhaal erbij en de namen.

Gerard Sommers

Inter Kerkelijk Overleg Bemmeler-Ressen en Haalderen

Bevrijding

Toen in mei 1945 de eerste feestroes betreffende de bevrijding wat was geluwd, kwam hier in de Betuwe de terugkeer op gang van de gezinnen, die na de slag om Arnhem verplicht of vrijwillig waren geëvacueerd. Soms was dat niet zo simpel, want je moest een pas hebben om vanuit het geallieerde gebied naar de Betuwe terug te keren en die moest worden aangevraagd met alle moeite van dien. Had je geen pas weten te bemachtigen, dan moest je stiekem zien terug te komen. Dat deed bijvoorbeeld de familie Lijbers. Mevrouw Truus Koops-Lijbers vertelde dat ze meereden met een vrachtwagen die richting Elst ging. Bij het kruispunt richting Oosterhout en Bommel werden de mensen afgezet die niet naar Elst moesten. Vanaf dat punt liepen ze naar Bommel.

Veel huizen lagen in puin. En hoewel de jonge mannen op het 'manneneiland' hun best gedaan hadden om zoveel mogelijk van de spullen van de mensen te redden, was er nog veel extra schade ontstaan als gevolg van baldadigheid en diefstal. Geallieerde militairen hadden eveneens nogal huisgehouden in dit gebied en verschillende van hen hadden grijpgrage handen gehad. Mensen die van hun evacuatieadres thuis kwamen, troffen hun huis in meer of mindere mate kapot aan. Alles wat van waarde was, was weggehaald. Meestal waren

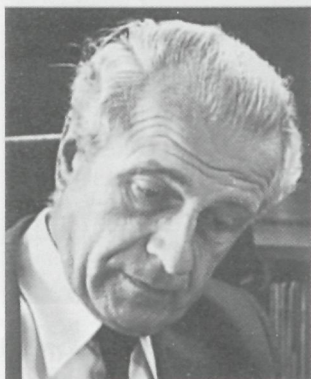
de kleren, die men aan het lijf had, het enige dat de terugkerenden meebrachten. Er was dus gebrek aan letterlijk alles, maar vooral voedsel, kleding, huisraad en reparatiemateriaal. De mensen kwamen nu pas echt tot de ontdekking, wat een waarde simpele dingen als emmers, kopjes, pannen en overig huisraad hadden. *In die dagen had niemand meer iets, schreef Dora de Man-Natrop in 'Twee keer bevrijd', het was voor iedereen even moeilijk. Dat kwam de saamhorigheid wel ten goede. De mensen hielpen elkaar.*

'De Roskam'.

De eerste hulpacties

Het opzetten van hulpacties werd wel zeer gewenst en *het mocht gelukkig genoemd worden, dat het initiatief van kerkelijken kant gekomen is, hoezeer wij het toegejuicht zouden hebben als de burgerlijke autoriteiten haar taak breder hadden opgevat en krachtiger hadden aangepakt*, aldus schreef ds. W.G. Overbosch in de notulen van de oprichtingsvergadering van een plaatselijk hulpcomité. Dit notulenboekje kreeg de Historische Kring Bemmelse uit de erfenis van de familie Van Nispen tot Pannerden.

De oprichtingsvergadering was uitgeschreven door burgemeester W. van Elk en werd gehouden in zijn tijdelijke verblijfplaats in Ressen op maandag 4 juni 1945. De bedoeling was, dat de kerken de problematiek gingen aanpakken binnen het Inter Kerkelijk Overleg (IKO).

Naast de burgemeester waren aanwezig: pastoor Mulder (Bemmel), ds. Israël (Bemmel), ds. Overbosch (Ressen), kapelaan Van der Steen (Ressen), mejuffrouw Ch. Helmich (RK Bemmel), mejuffrouw Tr. Janssen (RK Bemmel), de heer P. Evers (RK Ressen), de heer Th. Hoedemaker (RK Bemmel), de heer Breunissen, nu en dan vervangen door de heer Costermans (NH Bemmel), de heer Hendriks (NH Ressen) de heer L. Peek (RK Bemmel), de heer Van den Born, dierenarts, en de heer Jansen, gemeentesecretaris.

Ds. W.G. Overbosch op latere leeftijd.

Kapelaan Van der Steen lichtte de mensen in over de acties van het aartsbisschoppelijk hulpcomité en over de activiteit, die door kapelaan Savenije uit Gendt was ontplooid. Er was een vergadering geweest op het bureau van het Militair Gezag in Lent, waar majoor Feitsma verzocht de hulpacties in de Betuwe in kerkelijke handen te willen nemen, omdat het terugkeren van de bevolking via het Militair Gezag zeer moeizaam verliep. Een interkerkelijk comité zou *het grote voordeel bieden, dat de bemiddeling der geestelijkheid het omslachtige en eventueel corrupte der distributiediensten zal voorkomen*, aldus de notulen.

Na de officiële oprichting van het Bemmelse IKO-comité werd kapelaan B.A.M. van der Steen tot voorzitter gekozen, met ds. W.G. Overbosch als secretaris en Th. Hoedemaker als administrateur-penningmeester. De goederen van de Hulpactie Rode Kruis (HARK), werden ter beschikking van het IKO-comité gesteld. Direct na de bevrijding was de HARK opgericht door kapelaan Van der Steen, ds. Overbosch en verschillende anderen. Natuurlijk zou er in Den Haag nog vergaderd moeten worden over de verhouding tussen

het Nederlands Volksherstel, het IKO en de HARK. Voor de eerste tijd kreeg het IKO-comité de beschikking over een ruimte in het voorlopige Bemmelse gemeentehuis 'De Kinkelenburg'. Inmiddels lag een eerste zending van 'Zuiden helpt Noord' opgeslagen op de zolder van de r.-k. pastorie in Bemmel. Een deel daarvan was nog bestemd voor Angeren en Doornenburg.

De eerste winkeliers van Bemmel meldten zich aan. Ze wilden graag meewerken aan de distributie van goederen zodat ze hun klantenkring weer konden opbouwen. Voor hun werkzaamheden zouden ze een geringe vergoeding krijgen.

Tijdens de volgende vergadering, gehouden op 12 juni, werd besproken hoe een en ander in Haalderen op te zetten. Daar was ook reeds een groot deel der bevolking teruggekeerd. Pater R.D. van Moorsel was al met voorbereidingen begonnen om er een eigen IKO-bureau te stichten. Dat werd verstandig geacht. De opzet van het IKO-werk bracht decentralisatie met zich mee. Men vond het echter het beste om met een zelfstandig IKO-bureau in Haalderen te wachten tot de pastoor teruggekomen was. Dinsdag 19 juni werd gemeld dat pastoor Van der Wey terug was in Haalderen, zodat men daar zelfstandig verder kon. Uiteindelijk bleek dat toch vooral pater Van Moorsel de drijvende kracht was in Haalderen.

De eerste uitdelingen

Inmiddels was een begin gemaakt met de uitdeling van de intussen ontvangen goederen van de actie 'Zuiden helpt Noord' en de HARK. Ds. Israël had intussen gemerkt dat zijn gemeenteleden niets gekregen hadden en dat ze

zich afvroegen of er alleen voor katholieken goederen beschikbaar waren. Kapelaan Van der Steen en Th. Hoedemaker hadden het op het bureau veel te druk gehad. Daardoor hadden ze niet in de gaten gehad dat er dingen fout gingen. Van der Steen had aan zijn drukke werkzaamheden op het IKO-bureau al de bijnaam 'IKO-Bart' overgehouden.

Besloten werd om enkele administratieve krachten aan het bureau toe te voegen. Dat waren de dames Korteweg, Willemsen, Van Hal en Huizer. De heer Th. Derksen zou gaan zorgen voor het magazijn, bijgestaan door Hoedemaker. Die had als onderwijzer aan de jongensschool even de tijd, omdat het zomervakantie was. Het IKO-magazijn bevond zich op de zolder van 'De Kinkelenburg'. In de ochtend werd daar huishoudelijk materiaal ter beschikking gesteld. In de middag was er gelegenheid voor het passen van schoenen en textiel.

Meester Hoedemaker.

Mevrouw Van Rossem-van den Brink schrijft in het boek 'Twee keer bevrijd': *Bij het IKO in Bemmel had juffrouw Willems het voor het zeggen. Zij verdeelde de binnengekomen spulletjes. Op een gegeven moment (...) zag ik een mooie bontjas liggen, die ik goed kon gebruiken. Ik heb toen de stoute schoenen aangetrokken en heb de jas meegenomen. Op zolder hadden we nog wat oude stoelen staan, waarvan de zittingen opnieuw bekleed zijn met.... die bontjas. Dat heeft Gerrit Schaeffer voor ons gedaan. Van de voering heeft Annie Selman een jurk voor haar dochter Annemarie genaaid. Wie had dat gedacht, dat je met een jas zoveel verschillende dingen kon doen.*

In Haalderen werd het winkeltje van de familie Reusken ingericht als plaatselijk magazijn en voor de uitgifte van het materiaal. Op dinsdag 20 november 1945 kwam prinses Juliana daar op bezoek. Rijen kinderen stonden haar op te wachten met oranje vlaggetjes. "Oranje boven, leve de Willemien", zongen ze luidkeels en opgewonden. Dora Reusken, eigenares van de winkel, sprak haar toe. Dat viel niet mee. Wat zeg je tegen een Koninklijke Hoogheid? Het was maar 'majesteit' voor en na.... Juliana was zeer vriendelijk en meelevend. Pastoor Van der Wey had zijn pastorie laten schrobben en versieren. Zelfs zijn poes had een oranje strik om, zo zeker verwachtte hij een bezoek van Hare Koninklijke Hoogheid aan *zijn* pastorie. Helaas, na het bezoek aan het IKO-

winkeltje maakte de koninklijke stoet rechtsomkeert. Voor de pastoor een desillusie.

De eerste pakketten van de HARK voor de smachtende Haalderense bevolking.

Een van de eerste Bemmelse winkeliers die bereid was goederen aan te bieden op kosten van het IKO was Stoffels. Die bood aan om regelmatig een aantal bedden te leveren. Om het aanbod van goederen in goede banen te leiden, werd een vergadering uitgeschreven met de plaatselijke winkeliers. Het moest duidelijk zijn, dat ze in de eerste plaats de gemeenschap moesten dienen en pas daarna aan de opbouw van hun klandizie zouden moeten denken. In de notulen van de vergadering van 26 juni lezen we, wat er in die beginperiode in één week was ontvangen aan goederen:

- a) *via het centraal bureau te Lent: een aantal fornuizen en grote en kleine kachels, 342 strozakken, enkele kopjes, een behoorlijk aantal potten en pannen en 830 dweilen.*
- b) *een partij gelapte legerschoenen via een plaatselijke winkelier;*
- c) *1 baal textielgoederen via de HARK.*

Uitgereikt werden dekens, handdoeken en schoenen.

Problemen

Niet altijd verliep de hulpverlening even vlot. Het werk werd bemoeilijkt door allerlei bedrog en listigheid. Er was een soort mensen dat dagelijks voor het bureau stond en met een brutale mond de eigen nood erger probeerde voor te

stellen dan ze was en zo meer probeerde te krijgen dan waar men recht op had. Jan Minkhorst vertelde, dat hij op een keer ging kijken naar een goede jas. Het was nog wel zomer, maar in de komende winter zou er best wel iets stevigs nodig zijn. Hij zag een mooie jas hangen van ongeveer zijn maat en wilde die graag hebben. Maar die 'was al besproken', werd gezegd en hij moest zonder jas naar huis.

De plaatselijke distributieleider heeft van alles op eigen gezag laten verkopen, aldus de notulen van het IKO-Bemmel. Er ontstond daardoor een geweldig gedrang: de brutaalste en rijkste mensen trokken met prachtige goederen naar huis, soms voor meer dan f 200,-, terwijl anderen met niets weggestuurd werden. Een dergelijk verhaal horen we ook uit Haalderen. Iemand had zijn eigen oude jas geruild bij het IKO voor een betere. Niet lang daarna zag hij een ander in zijn oude jas lopen. In het algemeen was de saamhorigheid in Haalderen evenwel erg groot, want iedereen kende iedereen, waardoor alles vrij gemakkelijk verliep. Om te zorgen dat de distributie zo eerlijk mogelijk zou verlopen, liet men bonboekjes drukken bij de firma Samson in Alphen. Zo ontstond een beter inzicht in wie al een en ander gekregen had en wie nog niet.

Hulp uit Lisse

Ondertussen werd bekend, dat de gemeente Lisse Bemmel wel wilde adopteren. Daartoe heeft een comité uit Lisse op 29 juni 1945 een bezoek gebracht aan Bemmel. Men sprak af dat burgemeester Van Elk en de voorzitter en secretaris van het IKO-comité Bemmel-Ressen de Lissenaren zouden gaan bedanken. Er werd voor gepleit de goederen uit Lisse alleen voor Bemmel en Ressen te gebruiken en niet voor Haalderen, Angeren en Doornenburg. Voor deze plaatsen zou een eigen adoptieactie worden georganiseerd. Er werd een slogan bedacht: *Het bollenland helpt het kersenland.*

Mejuffrouw C. Huiser kwam bij de administratie werken en de heer Lintsen zou het IKO-comité uit Haalderen vertegenwoordigen bij de vergaderingen. Ondertussen stroomde een keur van goederen uit Lisse binnen. Het ging hoofdzakelijk om zeep en zeepoeder, gereedschappen, vaatwerk en textiel. Een partij textielgoed, aangeboden door de heer Evers, was afgehaald en naar Aalten gebracht waar het werd verwerkt tot hemden, broeken en overhemden. 2000 meter stof werd in Bemmel in coupons uitgedeeld. Daarnaast was er een centrale winkel waar zogenaamde Distexgoederen werden verkocht. Distex stond voor *Distributie van Textielproducten.*

Haalderen

Haalderen had alle steun en plezier van het IKO-hoofdbureau in kasteel Oosterhout. En ook omgekeerd hielpen medewerkers uit Haalderen van tijd tot

tijd bij de enorme administratie op het hoofdkantoor. Pater Van Moorsel was de drijvende kracht. Van de familie Van Zijl uit Bunnik, waar Ria Steenhoff tijdens de evacuatie 9 maanden gewoond had, kreeg het IKO-Haalteren een motorfiets (van 330 cc). Die werd dagelijks door de pater gebruikt bij zijn tochten naar Oosterhout.

Pater Van Moorsel met zijn zus Jeanne op de motor.

Het opbouwwerk in Haalteren kwam op gang, toen een groep dames uit Breda zich had aangemeld om hier vrijwillig te komen helpen. Dat waren de dames Jo Nieuwesteeg, Riet Smits, Ton en Miep Diepstraten, Corry Welten, Fiep Ossedrijver en Jeanne van Moorsel: De zogenaamde 'Sociale Hulp Colonne Haalteren'. Vanuit Haalteren en Bemmelen sloten zich daarbij aan: Jo Akkermans, Nelly de Bruyn en Ria Steenhoff.

In het parochiehuys op een podium, door een gordijn afgescheiden van de kerkruimte, werkte de Colonne. Hier werden de werkplannen gesmeed en de taken verdeeld. Hier werd bij het leven genaaid en ratelden de naaimachines om de vele kleren passend te maken. Ton Diepstraten was hier hét fenomeen. Twee dames gingen vooraf op huisbezoek. De gezinnen kregen een briefje met daarop dag en uur wanneer ze konden komen passen in de IKO-winkel. *De sfeer was blijmoedig*, vertelde Ria Steenhoff. *Het uitdelen was leuk*. Gezinnen werden geholpen, zieken werden verpleegd en de jeugd werd opgevangen. De scouting deed haar intrede in Haalteren. Ria Steenhoff en Liny Spanbroek hadden, na een spoedcursus, de leiding.

De Sociale Hulp Colonne Haalderen. Vlnr: Ria Steenhoff, Corry Welten, Jo Nieuwesteeg, pastoor Van der Wey, pater Van Moorsel, Ton Diepstraten en Nelly de Bruyn. Zittend: Riet Smits en Jeanne van Moorsel.

De hulpgoederen, kleding, meubels en huisraad, werden met scheepsladingen aangevoerd uit onder andere Lisse, Bunnik, Noordwijk, uit België en van overzee en gelost in de haven bij de steenfabriek. De goederen werden in eerste instantie bij mevrouw Reusken opgeslagen.

In augustus 1945 legde een afgeladen vrachtschip uit Noordwijk aan in de Haalderense haven. Bij de enorme stroom van meubels, textiel en keukenspullen voor dit zo zwaar getroffen dorp was ook een zending bloembollen. Die zouden het volgend voorjaar fleur geven aan de puinhopen!

Op de vergadering van het IKO-Bemmel op 17 juli 1945 bleek, dat de tot dan toe spontane en uitstekende hulp, die het Bemmelse comité kreeg van de hulppolitie, tot het minimum werd teruggebracht. Het zoeken naar andere hulpkrachten viel niet mee. Mensen uit de wederopbouw waren daarvoor niet beschikbaar.

Voor de hulpverlening aan nog niet teruggekeerde Betuwanaren zou men voorlopig enige goederen reserveren. De heer Costermans pleitte voor een advertentiecampaignede kranten om de nog niet teruggekeerde mensen te wijzen op de mogelijkheden om thuis te komen.

De winter in zicht

Toen de maand juli op haar eind liep en de herfst in zicht begon te komen, begon men zich zorgen te maken over de komende winter. Lisse bood aan om kinderen uit Bemmelen op te nemen, ter voorkoming van een nieuwe evacuatie. Die kinderen zouden, overeenkomstig hun geloofsachtergrond, bij vergelijkbare Lissense gezinnen worden ondergebracht en van daar ook op een passende school worden ingeschreven. Het Provinciaal Bureau Oorlogsslachtoffers wilde, dat er een mogelijkheid voor kinderuitzending naar het Land van Maas en Waal werd geopend, maar het IKO-comité zag meer in uitzending naar Lisse. Uiteindelijk bleek, dat daarvoor slechts 10 kinderen werden aangemeld.

Het lossen van een schip in de haven bij de steenfabriek in Haalderen.

De aanvoer van nuttige goederen ging wekelijks door. Eind juli arriveerden twee schepen uit Lisse, die in het weekeind gelost werden. Er kwamen onder meer 36 kasten mee, waaraan grote behoefte bestond. Ze werden uitgegeven aan gezinnen met zeven of meer kinderen. De ervaring met het uitdelen van de goederen was niet altijd even gunstig. Een drietal kasten werd geweigerd, omdat ze niet mooi genoeg waren. Begin september lezen we, dat alleen gezinnen met 16 of meer personen voor een kast in aanmerking komen. Er woonden nu eenmaal vaak meerdere gezinnen bij elkaar in één woning.

Er was ook een lading stoelen bij, maar *na telling bleek*, aldus kapelaan Van der Steen in 'Twee keer bevrijd', *dat er voor elke inwoners slechts één stoel beschikbaar was*. Kapelaan van der Voort schrijft in zijn dagboek, dat er een heleboel jonge katten werden aangevoerd en gedistribueerd om de muizenplaag tegen te gaan.

Op een bepaald moment trokken verschillende mensen de onkreukbaarheid van Th. Hoedemaker in twijfel, zodat hij een ogenblik overwoog het werk er bij neer te gooien. Het bleek veel moeilijker de goederen eerlijk uit te delen, dan ze bijvoorbeeld in Lisse in te zamelen. Gelukkig werden deze voorvallen, zij het met moeite, gesust.

Er kwamen afgevaardigden uit Sneek naar Bemmeloord om over adoptie te praten. Die commissie bleek een geheel Fries district te vertegenwoordigen en men was niet bereid tot plaatsgewijze adoptie over te gaan. In de gemeente Lisse werd een collecte georganiseerd, die f 26.000 opbracht. De helft hiervan werd aan Bemmeloord aangeboden. Deze gift van f 13.000 zou voorlopig op rente gezet worden tot de Nederlandse financiën gesaneerd zouden zijn. Daarna zou het een veel grotere waarde hebben. Die geldsanering werd door de regering opgezet om allerlei zwart geld, dat tijdens de oorlog door sommige mensen verdiend was in de 'zwarte handel', te normaliseren. Iedereen moest al het geld, waarover hij beschikte, inleveren. Er werd duidelijk geadminiistreerd wat men voor de oorlog bezat en wat er na. Het verschil was dan zwart geld en daarover moest belasting betaald worden. Na inlevering had uiteraard niemand meer geld en iedereen kreeg van de minister van financiën een tientje om de eerste nood te lenigen: 'het tientje van Liefsteken'. Het papieren oorlogsgeld was intussen niets meer waard.

Het geld uit Lisse zou besteed moeten worden aan iets, dat tevens een aandenken aan de acties van Lisse zou zijn. Maar een nieuw altaar in de r.-k. kerk en een nieuwe preekstoel in de Renswoude hervormde kerk en meubilair voor de nieuwe raadzaal waren van dat bedrag al niet te betalen. Tenslotte werd besloten het geld te besteden aan een gemeentelijk sportterrein of een zwembad. Alle gezindten zouden daarvan dan gelijkelijk kunnen profiteren.

Er waren ook huishoudelijke goederen aangekomen uit Lisse, waarvan slechts beperkte aantallen beschikbaar waren. Deze werden op lijsten geplaatst, voorzien van een nummer. Ieder lid van de bevolking werd in de gelegenheid gesteld een lot met een nummer te trekken en die wist dan meteen of hij gelukkig was geweest. Allerlei ontevredenheid zou, zo hoopte men, door deze verloting uit de weg worden geruimd. Het comité oordeelde het wenselijk een kleine folder te verspreiden over het hulpverleningswerk, teneinde de gemoederen verder te kalmeren.

In augustus 1945 was er een vergadering van enkele IKO-bestuurders met kapitein Boelaars over de kernvoorziening. Diverse goederen zouden in voldoende aantallen worden aangevoerd. De verdeling ging via de winkeliers op waardebonnen. De winkelier genoot dan 10% provisie. Daardoor kwam het IKO-bureau als uitdeelpost meer op de achtergrond en werd het meer een adviesbureau. Maar het probleem van de financiering bleef bestaan. A/s

goederen voor de kostprijs worden verstrekt, zijn de winkeliers ontevreden. Maar bij een redelijke winstmarge voor de handel, betalen de mensen te veel, aldus de notulen.

Er was een hopeloos tekort aan damesondergoed. Gelukkig was er stof in Aalten angekommen en die zou daar zoveel mogelijk verwerkt worden tot onderjurken en directoires voor Bemmelen en Haalderen. Wegens gebrek aan ruimte werden in september goederen uit Friesland opgeslagen bij Costermans op 'De Leemkuil'. Daar werd een fors aantal schoenen gestolen.

Voor de winter zouden nog ongeveer 300 personen in de gemeente kunnen worden opgenomen. Hooguit 40 à 50 van de in aanbouw zijnde noodwoningen zouden voor die tijd afgebouwd kunnen worden. Men vreesde dus voor een behoorlijk tekort aan fatsoenlijke woonruimte.

Noodwoningen in aanbouw.

Intussen was er een film gemaakt over de Betuwe. Men wilde dat die film in Lisse gedraaid werd, maar Lisse stelde dat voorlopig uit.

Er heerste alom ontevredenheid. Men was niet te spreken over de kwaliteit van aangevoerde goederen. Als iemand door een stoel of bed zakte, werd spottend gezegd: "Zeker een van het IKO!" De kernvoorziening bleek niet goed te functioneren. De regering wilde het plan kernvoorziening overnemen voor alle noodgebieden. Maar de handel was daar sterk en zag kans de regeringsplannen de das om te doen. *Andere noodgebieden zijn veel beter voorzien van goederen dan de Betuwe. Vooral Arnhem maakt misbruik van*

het feit, dat daar Engelsen gesneuveld zijn, aldus de notulen. De kerken vechten tegen de methoden van de handel. Ondertussen wordt alles de kerken in de schoenen geschoven.

Bij de noodbehuizing van de familie Buurman uit Haalderen hebben hulpverleners en kinderen zich verzameld voor deze foto. Vlnr: de heer en mevrouw Buurman, een hulpverleenster met een onbekend kind op de arm, Betsy Smits, Ria Huisman, Coby Spanbroek, een hulpverleenster met witte schort, daarvoor rechts een onbekend meisje, een hulpverleenster in het zwart, daarvoor Rinie Jansen en daar weer voor Nelly Smits, dan vooraan Leentje Smits en Dolly Smits, achter Marietje Buurman, vervolgens Rinie Spanbroek en uiterst rechts Jo Spanbroek.

Het einde van het IKO-werk in Bemmelen en Ressen

In een laatste vergadering met meerdere besturen werd langdurig gediscussieerd over de voortgang van de distributie door het IKO. Tenslotte werd voorgesteld om een publiciteitsactie onder de Betuwanenaren te houden en te protesteren bij de regering, die sanering van de financiën en de opbrengst der belastingen belangrijker leek te vinden dan het lot der oorlogsslachtoffers. Voorlopig zou het IKO-bureau geopend blijven, hoewel het personeel reeds gesolliciteerd had naar een betrekking bij de wederopbouw.

Waarschijnlijk was dit het einde van de IKO-hulp in het gebied Bemmelen-Ressen. De laatste notulen van het IKO zijn van 30 november 1945.

Kapelaan Van der Steen kreeg in Bemmeler als bijnaam 'Bart Kei'. Was dat alleen een woordspeling op zijn naam of was het een erenaam voor alles wat hij voor Bemmeler gedaan had?

Het einde van het IKO-werk in Haalderen

In Haalderen werd nog doorgewerkt tot 1 mei 1946. Op een hartverwarmend afscheid van pater Van Moorsel waren veel mensen aanwezig. De saamhorigheid in Haalderen was in deze opbouwtijd opmerkelijk goed geweest. Nu was het verder aan de burgerlijke overheid om te werken aan de ontwikkeling van de naoorlogse bevolking.

Met dank aan de dames Nas-Wiltingh en Fritschy-Steenhoff.

Joop Verburg

Naschrift redactie:

Bij dit artikel werd voor wat betreft de Haalderense onderdelen mede gebruik gemaakt van het plakboek van de Sociale Hulp Colonne Haalderen. Dit boekwerk werd bij het afscheid van pater Van Moorsel aan de pater cadeau gedaan. Bijna zestig jaar later kwam het plakboek weer terug naar Haalderen. Door mevrouw Janssen-Verhagen werd de Historische Kring Bemmeler in staat gesteld van dit unieke tijdsdocument met vele foto's een duplicaat te maken voor het documentatiecentrum.

Kring present op Zwitserse Markt

In verband met het verschuiven van de Vlaggenparade van de Nijmeegse Vierdaagse naar de zondag, werd de traditionele Zwitserse Markt dit jaar voor het eerst niet op zondagmiddag maar in de avonduren van de zaterdag gehouden. Op 12 juli van 8 tot 11 uur bemensden Maria Janssen, Adri Stuart, Gijs Bouwman en Gerard Sommers een van de kramen op het feestelijk ingerichte terrein onder de kastanjabomen bij 'Brugdijk'. Tijdens het opbouwen hadden we nog last van de straffe wind, maar die ging al snel liggen en het bleef droog, al was het wel wat aan de frisse kant. De belangstelling van de bezoekers van de markt voor de kring en de tentoongestelde spullen was redelijk tot goed, maar ook zodanig gedoseerd dat we nog mee konden genieten van de toespraken en optredens, de Zwitserse hapjes en een enkel drankje. Toen om elf uur de belangstelling van de aanwezige bezoekers zich uitsluitend nog richtte op de artiesten op het podium, was het voor ons en voor de andere kraamhouders tijd om in te pakken. We kijken met voldoening terug op een gezellige Zwitserse Markt 2008.

Het bestuur

Nieuws uit de krant van 100 jaar geleden

De tram gaat door onze streek rijden

Deze keer twee berichten over het begin van het personenvervoer per tram in de Over-Betuwe, precies 100 jaar geleden.

'De Gelderlander' van woensdag 23 september 1908:

Elst. Zaterdag kwam alhier per spoor aan de eerste locomotief van de Overbetuwsche Stoomtram maatschappij, welke aan weerszijden den naam droeg van Baron van der Feltz. Zoals wij vernemen zal zij worden vervoerd naar de remise te Bemmeltotdat de lijn in Exploitatie zal worden gebracht

'De Gelderlander' van dinsdag 15 december 1908:

Elst. Vrijdag 11 December heeft de Raad van Toezicht der Betuwsche Stoomtramlijn traject Bemmelt-Elst-Lent-Elden per tram geïnspecteerd en in orde bevonden. Zaterdagmorgen werd genoemde tramlijn geïnspecteerd door de Commissarissen der Tramwegmaatschappij, welke inspectie per tram in een prachtig versierde salonwagen geschiedde. De machine was eveneens prachtig versierd. Aan de huizen langs den Rijksweg wapperde bijna overal de vaderlandsche driekleur. Maandag wordt de tram voor het publiek geopend.

Naschrift:

De stichtingskosten van de Betuwsche Stoomtramweg Maatschappij (BSM) werden bij aanvang geraamd op f 1.110.000 (ofwel 505.000 euro). De maatschappij kreeg de exploitatie al na enkele jaren niet meer sluitend. In de streek kwam de BSM hierdoor bekend te staan als de Betuwse Schulden Maker.

Nieuws uit de krant van drie maanden geleden

'De Gelderlander' van woensdag 18 juni 2008:

Bemmel. De Stadsregio Arnhem-Nijmegen is een onderzoek begonnen naar de mogelijkheid een snelle tramlijn aan te leggen van Nijmegen via Bemmel en Huissen naar Arnhem. Lingewaard is een groot voorstander van de aanleg van een tramlijn die Bemmel en Huissen met Arnhem en Nijmegen verbindt. "Het moet een moderne, snelle tram worden. Zo één als er ook in Lille rijdt", zegt Lingewaards burgemeester Harry de Vries.

(....)

De stadsregio onderzoekt ook wat de kosten zijn. Nijmegen heeft al uitgerekend dat aanleg van de tramlijn tot Bemmel minstens 72 miljoen euro kost. "Eind oktober presenteert de stadsregio de onderzoeksresultaten aan de Lingewaardse gemeenteraad. Dan beslissen we hoe we verder gaan", zegt De Vries. Hij verwacht dat een lobby richting Den Haag wordt opgezet voor een financiële bijdrage.

Gerard Sommers

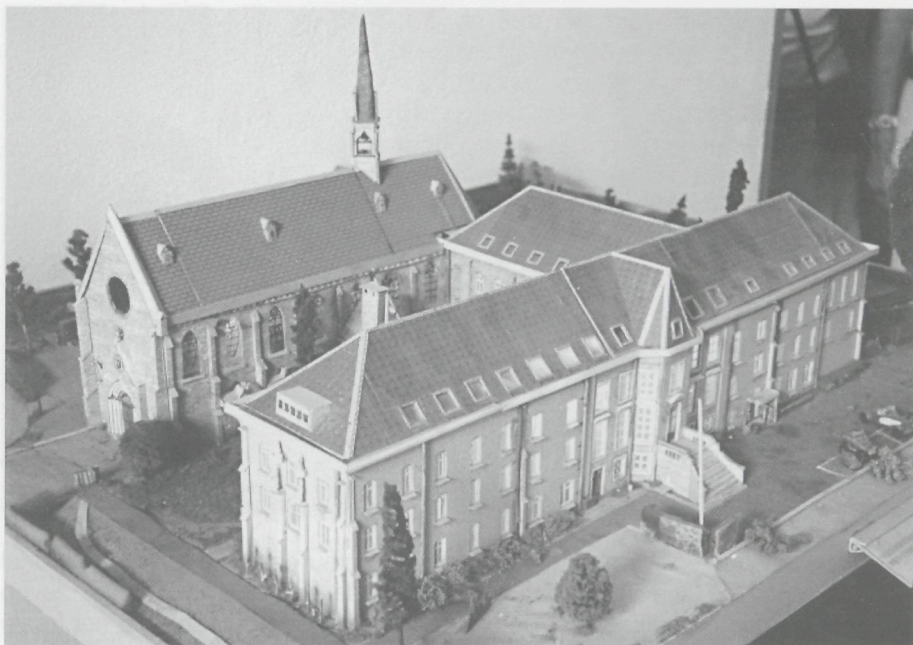
Excursie Dominicanenklooster Huissen

Op zaterdag 31 mei gingen de leden van de kring weer op pad voor onze jaarlijkse excursie. Ditmaal was de bestemming het Dominicanenklooster in Huissen, dat zijn 150-jarig bestaan viert. Voor de excursie hadden zich in totaal 38 personen opgegeven. Het maximum aantal deelnemers was tevoren bepaald op 40. Iedereen die zich had aangemeld, kon dus mee.

Om 2 uur 's middags werden we gastvrij ontvangen in de indrukwekkende bibliotheek van het klooster. Prior Antoon Boks heette ons hier welkom (zie foto boven). En terwijl we een kopje koffie of thee dronken, vertelde hij ons over de Dominicanen, als wereldwijde Orde der Predikers. En over hoe het huidige klooster 150 jaar geleden tot stand kwam op de plaats waar ooit de Huissense burch stond en waar later een herenhuis was gebouwd. Dat herenhuis werd door een welgestelde vader gekocht voor zijn zoon. Bij die transactie werd voorzichtigheidshalve maar verzwegen dat die zoon een pater Dominicaan was. Het werd immers het eerste klooster boven de rivieren.

Het oorspronkelijke herenhuis werd hierna, onder leiding van de bekende architect Pierre Cuypers, aan beide zijden uitgebouwd tot het klooster waar in de hoogtijperiode enkele tientallen jongemannen permanent woonden en hun opleiding kregen. Het klooster biedt nu nog onderdak aan 11 vaste bewoners waarvan de jongste inmiddels 58 jaar is.

Dit inleidende deel van de excursie werd afgesloten met vragen. Daarbij werd de prior in het bijzonder bevraagd naar zijn verwachtingen over de toekomst van de orde. Hij gaf aan dat in Nederland onmiskenbaar sprake is van een terugloop, maar dat de orde mondiaal gezien groeit. In West-Europa verschilt het beeld per land soms sterk, zonder dat daar heel concrete redenen voor zijn aan te geven. Welke kant het op zal gaan is moeilijk te voorspellen.

Vervolgens begon de eigenlijke rondleiding. Hiervoor werd het gezelschap in twee groepen gesplitst. De ene groep ging mee met de prior. De andere groep werd door koster Piet Houterman rondgeleid door het klooster.

We liepen door een prachtige gang met mooie gewelven. Aan de muur hangen oude foto's en de portretten van alle priors van de Huissense kloostergemeenschap. Hier is ook een vitrine met rozenkransen.

Vervolgens kwamen we uit in de prachtig gerestaureerde kapel. Ook dit deel van het complex liep in de oorlog veel schade op. Ooit waren hier zeven biechtstoelen in gebruik. Naast de prachtige glas-in-loodramen trekt het fraaie houtsnijwerk de aandacht. De zondagsdiensten in deze kapel worden nog steeds goed bezocht, niet alleen door Huissenaren maar ook door gelovigen uit de verre omtrek. Er is plaats voor 200 personen.

Op de foto hiernaast zien we koster Piet Houterman die een fraai met goud geborduurd gewaad laat zien. Buiten het gebouw bezochten we de grafkelder waar ongeveer 100 overleden bewoners van het klooster een laatste rustplaats hebben gevonden.

Bij de rondgang door de gebouwen kregen we een indruk van hoe de paters vroeger woonden en werkten. We zagen ook dat er in de loop der jaren veel is veranderd. De vele zalen en kamers in het hoofdgebouw zijn gemoderniseerd en ingericht voor het verblijf van deelnemers aan de diverse activiteiten. Het klooster is daarmee goed toegerust om ook in de toekomst een waardevolle functie te kunnen vervullen. De

huidige bewoners van het Dominicanenklooster delen het gebouw met -en zijn nauw betrokken bij- het Dominicaans Activiteiten Centrum (DAC). Het DAC heeft vier kernactiviteiten: vormingswerk, jongerenwerk, gastenverblijf en zaalverhuur. Het DAC ontvangt jaarlijks ruim 18.000 gasten. De faciliteiten worden ook gebruikt door instellingen die voor hun eigen studie, training of opleiding het DAC als locatie verkiezen vanwege zijn speciale karakter.

Het was een zeer geslaagde excursie. Na een woord van dank aan prior Antoon Boks en koster Piet Houterman vertrokken we om 4 uur.

Gijs Bouwman

Naschrift redactie:

De meeste foto's bij deze bijdrage zijn gemaakt door ons lid Rob Croes. Zijn fotoverslag van deze excursie is te zien via de link op de website van de kring of via: <http://picasaweb.google.nl/robexcursies/KringBemmelDominicanen2008>

16-4 1947 LANGS ONZE WEGEN

Vorige week troffen we in ons dagblad een advertentie aan, dat er van Gemeentewege alsnog de gelegenheid wordt geboden, het puin door den Gemeentedienst te laten ophalen. Ja, er moet nog veel worden opgeruimd, en dat de Gemeente hiervoor een kans biedt, stemt ons tot vreugde.

Maar wat ons naar aanleiding hiervan van het hart moet is het feit, dat er velen zijn, die zelfs een vuilnisbelt maken op de meest onmogelijke plaatsen. Lukraak wordt er vuilnis langs de wegen gedeponeerd, wat met dezelfde moeite ook kan worden geworpen in een daarvoor bestemd gat op eigen terrein. Straks zullen natuurliefhebbers en bewonderaars de Betuwe bezoeken, zij zullen genieten van de bloeiende Betuwe; maar als daarnaast hun bewondering wordt teruggestooten door datgene wat wij zelf scheppen, de vuilnisbelten langs onze wegen, dan dient er nu reeds te worden ingegrepen en met de meeste spoed dergelijke belten te worden verwijderd. Of dit nu van gemeentewege of van particuliere zijde geschiedt, doet niet ter zake. De belten moeten weg!

Uut de ouwe deus

Afval

Dezer dagen las ik ien de krant dat de gemeente wer ophil mit 't vur niks iennemen van 'n bepaold kwantum huusafval. De proef was mislukt, schreef de krant. Mar misschien het de proef wel te kort geduurd um geslaagd te zien. 't Duur hier altied efkes vurdad de minsen ien beweging kommen en ze wat doen. 't Clandestien weggegooide huusvuul is de gemeente 'n doorn ien 't oog. 't Liek ok ners op, mar minsen blieven hun afval dumpen as 't hun ien de wèèg zit.

D'r is niks nijs onder de zon. Al dik zestig jaor gelejen wier ien 'De Gelderlander' van 16 april 1947 geklaagd over de smerrigheid van 't overal mar neergegooide afval. Ien die tied was d'r nog steeds veul puin um op te ruumen. Durrum kon 't dur de gemeentedienst worden opgehaold. Ientussen gooiden de minsen hun afval mar ers neer. Ze mosten 't toch kwiet. D'r was ien die tied nog gin geregelde ophaoldienst. Dat kwam pas laoter toen Jan de Knip mit perd en wagen langs kwam.

De krant schreef ok dat 't vuulnis mit d'n eigeste moeite ien 'n gat gegooid kon worden dat was gemakt op eigen terrein. Dat 't advies wier opgevolgd hebben we hier duk zat kunnen merken. Op de plek waor ik wôn, hebben we as archeologen van alles kunnen opgraven. Kapotte kumkes, schutteltjes, kienderspulgoed, heel veul roestige spiekers, botten van verkes, kôkpannen waor de bôjjum uut was en ok nog 'n, niet helemaol vergaon, wit gewes teske. Ik herinner mien nog wel uut de tied dat ik opgroeide dat hier ien de buurt vuulnishopen waren. Ien de polder was ok een stortplek. Kort bij wur nou gezwommen. Toen was 't wel 'n heel ander soort afval. Al die verpakking en plestiek bestonnen nog niet.

De vuulnishopen waor soms papier en andere rommel hin en weer wejde zien verdwenen. 't Miste geet nou nor 'n verbrandingsoven, mar dan moj 't wel ien de bak doen en niet los nèver de weg of ien de polder neergooien.

Maria Janssen

Algemeene Politieverordening der Gemeente Bommel

Vastgesteld door de Raad der Gemeente in zijne vergadering van 22 Februari 1908.

Aldus een boekje met daarin bovengenoemde verordening, dat we kregen via ons lid, de heer R.W.J. Haegens. We lichten er een aantal opmerkelijke artikelen uit. Soms zeer bijzonder, soms heel gemakkelijk om nu, honderd jaar later, nog eens door te lezen. Het betreffende boekje met de volledige tekst is in te zien in de huisvesting van de kring. Onderstaand onze selectie. Waar (....) is opgenomen, is een deel van de oorspronkelijke tekst overgeslagen.

Gezondheidspolitie, enz.

Artikel 9. Het plaatsen of geplaatst laten van privaten, waarvan de ingang van den weg zichtbaar is, is verboden. Eer of zoodra putten der privaten vol zijn, moeten zij geledigd en de inhoud buiten den afstand van 5 meter van woningen en watervoorzieningen vervoerd worden. Dit ledigen mag echter in de kommen der Gemeente niet dan tusschen 's avonds 9 uur en zonsopgang geschieden. (....) Het is verboden, tenzij met vergunning van Burgemeester en Wethouders, mestvaalten te plaatsen of te hebben op een afstand van minder dan 3 meter van woonhuizen, scholen en andere door Burgemeester en Wethouders aan te wijzen gebouwen en terreinen.

Wegen-politie, enz.

Artikel 13. Het is verboden:

- a. vee op ene van den openbare weg zichtbare plaats te slachten;
- b. paarden of vee op een van den openbaren weg zichtbare plaats te doen dekken;
- c. op de openbare wegen of tegen muren of omheiningen van scholen, kerken of andere openbare gebouwen zijn gevoeg te doen of te wateren;
- d. op eene van den openbare weg zichtbare plaats te baden of te zwemmen; (....)
- f. mesthopen in de kom der gemeente op minderen afstand dan 6 meters en in andere delen der gemeente op minderen afstand dan 2 meters van de openbare wegen te laten verblijven, zonder dat dezen behoorlijk omgeven zijn van een steenen muur ter hoogte van minstens 2 meters en zoo, dat de mestspecie aan het oog van den voetganger onttrokken is en de gier niet naar buiten kan vloeien. (....)

Artikel 14. De bestuurders van rij- of voertuigen, geen motorrijtuigen of rijwielen zijnde, zijn verplicht op de wegen bij het ontmoeten van een rij- of voertuig, geen motorrijtuig of rijwiel zijnde, behoorlijk naar rechts uit te wijken; bij het voorbijrijden moet hij, die voorbij rijdt, *links*, die voorbij gereden wordt, *rechts* uitwijken, alles ter halve breedte van den weg.

Artikel 15. Het is verboden:

- a. wegen geheel of gedeeltelijk af te sluiten
- b. modder, mest, vuilnis, ruigte, glasscherven of andere scherpe voorwerpen, puin, steen, hout, brandstoffen, veldvruchten en dergelijke voorwerpen op wegen te plaatsen of te doen plaatsen;
- c. eggen of ploegen op de wegen te draaien of te wenden;
- d. de greppels tot afloop van het water gemaakt, te dichtten;
- e. takkebossen of andere voorwerpen, ter aanduiding van het spoor gelegd, te verplaatsen of daarover te rijden; (...)
- n. op de wegen of in de nabijheid daarvan gelegen slooten, wateren of in goten, krengen, dood vee of drek te werpen;
- o. het water van aanbelendende gronden, van of uit de huizen, goten, riolen, beestenstallen, mestvaalten of dergelijke op wegen te laten uitloopen of de langs de wegen gelegen slooten te verontreinigen; (...)
- s. modder, mest of ander vuilnis van wagens of karren of wielen daarvan, door gebrek aan voldoende zorg, op de openbare weg te laten vallen of te laten liggen.

Van de openbare orde en veiligheid.

Artikel 16. Het is verboden:

1. Op wegen en binnen de afstand van 20 meter van de wegen en gebouwen vuren te branden en vuurwerk af te steken.
2. Zich geheel of gedeeltelijk vermomd of gemaskerd op wegen, berm en van wegen of pleinen te bevinden.
3. Harddraverijen te houden.
4. Op wegen en pleinen bij vriezend weder of wanneer de weg met sneeuw bedekt is, glijbanen te maken of sneeuwballen te gooien.
5. Op de wegen of berm van wegen rij- of voertuigen zonder behoorlijk toezicht, of des nachts niet behoorlijk verlicht, te laten staan.
6. Paarden of vee te jagen of op eenige wijze opzettelijk te verontrusten.
7. Straatschenderij of baldadigheid te plegen door:
 - a. maken van buitengewoon geraas, luidruchtig geschreeuw of gezang of beleedigend burengerucht ter verstoring van de rust der ingezetenen, op of langs de wegen, (...);
 - b. het scheltrekken of beldeur spelen;
 - c. te klimmen in boomen of in palen, op hekken, muren of afsluitingen of achter op rij- en voertuigen
 - d. het klimmen in de straatlantaarns;
 - e. het zonder bevoegde lastgeving aansteken en uitdoen der lichten;
 - f. het kladden, schrijven of krassen op een anders gebouwen, muren, hekken, palen, heiningen, rijtuigen en dergelijke;
 - g. te schieten met pijlen of dergelijke voorwerpen;
 - h. te gooien of te schoppen met steenen of andere voorwerpen;

- i. boomen aan of op openbare wegen en andere openbare plaatsen te schenden door ze te ontschorsen, takken, bladeren of bloemen daar van te trekken, of op eenige andere wijze te beschadigen of door dieren te laten beschadigen. (....)
14. Paarden zonder bit onder den man te berijden.
15. Op of langs de wegen, pleinen of voetpaden deel te nemen aan eenig spel met kaarten of dobbelsteenen of te spelen met of om geld.
16. Aan de huizen der ingezetenen te bedelen.

Artikel 17. Het is verboden met voorwerpen of waren van welken aard ook, langs de huizen te venten of dezelve op of langs wegen, straten of pleinen ten verkoop aan te bieden of uit te stallen. Gedrukte stukken zijn van dit verbod uitgezonderd. Burgemeester en Wethouders kunnen van dit verbod tijdelijk en doorlopend ontheffing verleen. (....)

Van koffiehuishouders, herbergiers, tappers en dergelijke.

Artikel 20. Hij die een logement, herberg, slaapstede, koffiehuis, bierhuis, tapperij of eenig ander huis, waar men gelagen zet, overneemt, opricht of verplaatst, is verplicht daarvan, binnen 8 dagen na de overneming, oprichting of verplaatsing schriftelijk kennis te geven aan den Burgemeester, met opgave van een juiste aanduiding waar het perceel gelegen is.

Artikel 21. Het is den houder van een in art. 20 genoemde inrichting verboden tusschen 's namiddags 10 uur en 's voormiddags 5 uur de daarin voor het publiek toegankelijke localiteiten geopend te hebben of bezoekers in die localiteiten te ontvangen of te hebben.

Artikel 22. Het is verboden zich als bezoeker in een der in art. 20 genoemde localiteiten te bevinden, op tijden, waarop het verboden is die localiteiten geopend te hebben. (....)

Artikel 26. Het is verboden, in een in art. 20 genoemde inrichting zonder toestemming van den Burgemeester, muziek, vertooning of andere verichtingen, ten vermaken van het publiek, te geven of toe te laten. (....)

Van openbare vermakelijkheden en collecten.

Artikel 30. Onverminderd het bepaalde bij artikel 26 mag niemand feesten of vermakelijkheden geven, waaronder zijn begrepen muzikuitvoeringen, danspartijen en tooneel- of andere kunstvoorstellingen, waartoe aan het publiek, met of zonder betaling, de toegang wordt verleend, hetzij op publiek, hetzij op particulier terrein. Van dit verbod kan door den Burgemeester ontheffing worden verleend. Bij gebreke van toestemming of bij kwetsing der openbare orde of zedelijkheid of iemands godsdienstige overtuiging zullen, onverminderd de beloopte straf, de lokalen en open plaatsen door de politie worden ontruimd. (....)

Artikel 32. Muzikanten, zangers, kunstmakers en dergelijken mogen hun bedrijf op of terzijde van wegen of op publiek terrein niet uitoefenen, zonder vergunning van den Burgemeester; zij zijn bovendien verplicht de uitoefeningen van hun bedrijf te staken, zoodra zij door de politie of door hem of haar, voor wiens woning zij zich geplaatst hebben, daartoe worden aangemaand.

Artikel 33. Hij die bij openbare feesten of vermakelijkheden de orde verstoort, kan door de politie verwijderd worden. (....)

Van bakkers en handelaren in roggebrood.

Artikel 35. Ieder, die het beroep van bakker of handelaar in roggebrood wil uitoefenen, is verplicht daarvan vooraf aangifte te doen aan Burgemeester en Wethouders. (....)

Artikel 37. Het roggebrood moet van goed gemalen zuivere en onbedorven rogge samengesteld en goed doorbakken zijn.

Artikel 38. Iedere bakker zal gehouden zijn het roggebrood met de eerste letter van zijn naam op de bovenkorst te merken. Naast die letter moet het gewicht van het brood duidelijk zijn afgedrukt. (....)

Op de foto zien we de roggebroodstempel van bakker-caféhouder-tuinder Gerard Kersten van de Vossenpels. Op deze geheel uit hout vervaardigde stempel, formaat circa 7x10cm, zijn ook na 100 jaar nog duidelijk zijn initialen in spiegelbeeld te zien. Wij fotografeerden de stempel bij de kleindochter van Kersten, mevrouw Cobussen-Kersten van de Vossenpelssestraat te Lent.

Aan het begin van de vorige eeuw was het gebruikelijk om boven op roggebrood een zwart of bruin korstje aan te brengen van een papje van roet, bloem en water. Op dit korstje werden met een stempel de initialen van de bakker aangebracht. Deze verplichting was van kracht voor de komst van de keuringsdienst van waren. De maatregel hield verband met feit dat nogal eens gesjoemeld werd met het gewicht van een heel, half of kwart roggebrood. Omstreeks 1900 was roggebrood de meest gangbare broodsoort.

Besmettelijke ziekten.

Artikel 45. Het is aan hoofden van openbare of bijzondere scholen, alsmede van bewaar- of kleinkinderscholen en zondagsscholen, verboden in hun scholen kinderen toe te laten, die lijden aan mazelen, kinkhoest, waterpokken, hoofdzeer, besmettelijke huidziekten (scabies, impetigo contagiosa, lupus, enz.), tenzij hun is overlegd een schriftelijke verklaring van den plaatselijken geneeskundige, waaruit blijkt dat het ziektegeval geen gevaar voor besmetting oplevert.

Het is ouders of voogden verboden kinderen ter school te zenden, die lijden aan ziekten in het eerste lid van dit artikel vermeld, tenzij uit een schriftelijke verklaring van den plaatselijken geneeskundige blijkt, dat het ziektegeval geen gevaar voor besmetting oplevert.

Artikel 46. Het vervoer van lijders aan een besmettelijke ziekte naar een ziekenhuis of naar hun woning geschiedt niet anders dan onder het toezicht der politie in een overdekt voertuig of in een overdekte draagbaar, die, na gebruik, onmiddellijk behoorlijk moet worden ontsmet. (....)

Van de begraafplaatsen, vervoer en begraven van lijken.

Artikel 48. De algemeene begraafplaats der gemeente Bemmelen is gelegen nabij het dorp Bemmelen en verdeeld in vier afdelingen, als: een voor de Roomsche Katholieken, een voor de Protestanten, een voor de Israëlieten en een voor hen, die tot geen dezer gezindten behooren. (....)

Artikel 51. De begrafenissen mogen niet vroeger plaats hebben dan des voormiddags zes uur en niet later dan des namiddags twee uur. (....)

Artikel 52. Het is verboden lijken anders naar de begraafplaats te vervoeren, dan in een gesloten kist, door middel van een lijkwagen, boerenwagen of kar, of gedragen op een lijkbaar door een voldoende getal personen, de kist in elk geval overdekt met een kleed. Lijken van kinderen beneden een jaar kunnen zonder baar, de kist overdekt met een kleed, gedragen worden. (....)

Van het voorkomen van brand.

Artikel 58. Ieder is verplicht de schoorsteenen en andere stookplaatsen, die zich bevinden in de bij hem in gebruik zijnde gebouwen, minstens twee malen per jaar en wel in de maanden April en October naar behooren te doen vegen en voorts zo dikwijls als Burgemeester en Wethouders het noodig oordeelen.

Artikel 59. Het is verboden:

1. Haardasch of andere uitgebrande stoffen te hebben of te storten:
 - a. binnen gebouwen anders dan in voorwerpen of hokken, vervaardigd van onbrandbare stof;

- b. In de open lucht, anders dan in een gesloten voorwerp van onbrandbare stof, of in een kuil, welke niet verder dan beneden de oppervlakte van den grond mag gevuld zijn en minstens 5 meter van gebouwen moet verwijderd zijn.
2. Bij het lopen, laden of verwerken van licht brandbare stoffen in schuren, stallen, timmermanswinkels, pakhuizen en dergelijke plaatsen, waar licht brandbare stoffen aanwezig zijn, of in de nabijheid van koren, hooi en stroobergen of mijten:
 - a. licht te hebben anders dan besloten in een lantaarn, vervaardigd van onbrandbare stof;
 - b. een pijp, waarin brandende tabak, uit te kloppen of een brandende sigaar of sigaret weg te werpen;
 - c. enig vuur te hebben. Tot het stoken van kachels in fabrieken en werkplaatsen kan door Burgemeester en Wethouders vergunning worden verleend.
3. In de nabijheid van huizen of gebouwen zich bevinden met enig vuur of licht, anders dan in een gesloten voorwerp van onbrandbare stof vervaardigd.
4. Buitenshuis hooi, stroo, strooisel, koren, brandhout, turf of andere licht brandbare stoffen te plaatsen binnen een afstand van 5 meter der openbare wegen en van gebouwen, tenzij met toestemming van Burgemeester en Wethouders.
5. Lampen met petroleum te laten branden in timmermanswinkels, kuiperijen, pakhuizen, schuren, stallen en alle andere plaatsen, waar licht brandbare stoffen aanwezig zijn, tenzij deze lampen gesloten en van een onbrandbare stof vervaardigd zijn.
6. Pijpen van kachels, fornuizen en andere stooktoestellen te leiden:
 - a. door muren, daken of ramen naar buiten;
 - b. door zolders of beschotten van hout, riet of andere brandbare stof, tenzij die brandbare stof op een afstand van tenminste 5 centimeter van alle zijden der pijp verwijderd en de tussenruimte met een ijzeren plaat of andere onbrandbare stof aangevuld zij.
7. Buiten gebouwen vuur te stoken zonder vergunning van Burgemeester en Wethouders. (....)

Van persoonlijke diensten.

Artikel 61. De gevallen waarin mannelijke inwoners tot het doen van persoonlijke diensten kunnen worden opgeroepen zijn:

- a. Bij brand en oefeningen der brandweer.
- b. Wanneer de openbare orde is verstoord of dreigt verstoord te worden.

Artikel 62. Iedere mannelijke ingezetene van 18 tot 60 jaren oud, is tot vervulling der diensten verplicht, die hem uit kracht dezer verordening worden opgedragen.

Van de brandweer.

Artikel 67. Iedere brandspuit met toebehoren wordt (...) bestuurd door een brandmeester en een onderbrandmeester. Zij worden benoemd door (...) Burgemeester en Wethouders. (...) Het overige personeel is bij iedere brandspuit samengesteld uit: twee spuitmeesters, twee pijpvoerders en zes pompers of waterdragers.

Artikel 68. De brandmeesters en het vaste personeel der brandspuiten worden ten koste der gemeente van een onderscheidingsteeken voorzien, dat zij dragen bij het vervullen der diensten. (...)

Artikel 73. Bij het ontstaan van brand in de gemeente zijn de brandmeesters en dienstplichtigen gehouden zich zoo spoedig mogelijk naar de plaats van bewaring der brandspuiten en vandaar met de brandblusmiddelen naar de plaats des onheils te begeven en hun opgelegde diensten ter hand te nemen. (...)

Aan het begin van de vorige eeuw werd hier de Ressense brandspuit gestald.

Artikel 76. Bij brand is een ieder verplicht, op bevel van den Burgemeester of die hem vervangt, alsmede van de gemeente- of rijkspolitie, zich op een afstand van twintig meters van het brandende gebouw te verwijderen en verwijderd te houden. (...)

Artikel 78. Hij, die met zijn paard de brandspuit bij den brand brengt, ontvangt van de gemeente een belooning bedragende voor een afstand van tien minuten en minder gaans *f* 3,--, voor een afstand van 10 tot 20 minuten *f* 4,-- en voor een afstand van meer dan 20 minuten *f* 5,--.

Artikel 79. Aan hen, die bij den brand als pompers, waterdragers enz. hebben dienst gedaan kan, op voordracht van den brandmeester, door Burgemeester en Wethouders een belooning worden toegekend, die het bedrag van *f* 0,15 per uur niet mag te boven gaan. (....)

Van het vangen van vogels en het vangen of delven van mollen.

Artikel 81. Onverminderd het bepaalde bij wet van 25 Mei 1880, is het verboden op eens anders grond of in daarop staande heggen, boomen of houtgewas, of op openbare wegen of voetpaden, of op openbare gemeente-begraafplaatsen of in het algemeen op voor openbaren dienst bestemde gronden, vogels te vangen of vogelnesten uit te halen of te beschadigen, of klepkooien, lokvogels, al dan niet in kooien, lijmgarden, netten, klemmen en dergelijke toestellen tot het vangen van vogels of vogelaas te plaatsen zonder de schriftelijke vergunning daartoe van den rechthebbende op dien grond, of voor zooveel het openbare wegen, voetpaden, gemeente-begraafplaatsen en andere voor openbaren dienst bestemde gronden betreft, zonder de schriftelijke vergunning van Burgemeester en Wethouders, op de eerste vordering van den onderzoekenden beambte te vertoonen (....) Voorts is het verboden op eens anders grond mollen te vangen of naar mollen te delven, zonder schriftelijke vergunning van den eigenaar of gebruiker van dien grond. (....)

Artikel 82. Honden welke voor de openbare veiligheid gevaarlijk zijn of die door gehuil of geblaf bij nacht overlast veroorzaken aan bureu of ingezetenen, moeten onmiddellijk na gegeven schriftelijken last van Burgemeester en Wethouders worden vastgelegd of van een muilkorf voorzien, of wel andere doelmatige voorzieningen getroffen worden. Bij gebreke van voldoening aan dit bevel kunnen Burgemeester en Wethouders de honden doen doodden.

Artikel 83. Honden, die loslopende worden aangetroffen en binnen de gemeente geen eigenaar of beheerder schijnen te hebben, kunnen op last van Burgemeester en Wethouders worden gedood. Verder kunnen door de politie worden onschadelijk gemaakt of gedood:

- a. alle honden, die tusschen zonsondergang op den openbare weg of op het veld, op meer dan 100 meters van bewoonde huizen, zonder toezicht of geleide worden aangetroffen en gevaarlijk voor menschen of dieren worden geacht;

- b. alle honden die door de politie op meer dan 300 meters van bewoonde huizen zonder toezicht of geleide worden aangetroffen en gevaarlijk zijn voor in de wei loopende schapen of ander vee.

Verbodsbepalingen omtrent den arbeid van kinderen beneden de twaalf jaren.

Artikel 84. Het is verboden gedurende de voor de dagschool vastgestelde of nader vast te stellen schooluren arbeid te doen verrichten door kinderen beneden de twaalf jaar oud. (....)

Artikel 85. Onder het verbod vervat in artikel 84 vallen niet de kinderen aan wie ingevolge de Leerplichtwet verlof is verleend. (....)

Artikel 98. (....) Zijnde deze verordening aan de Gedeputeerde Staten van Gelderland volgens hun bericht van den 17 Maart no. 77 in afschrift medegedeeld. En is hiervan afkondiging geschied waar het behoort den 28 Maart 1908.

De Burgemeester,
K.A.M. RIDDER DE VAN DER SCHUEREN.
De Secretaris,
W. TH. JANSEN.

BEMMEL. In de vergadering van den Raad dener gemeente van Dinsdag j.l. word aan den heer F. v. Agt eervol ontslag verleend als onderwijzer aan de O. L. School tegen 15 Februari n.s.

Besloten word tusschen de artikelen 24 en 25 van hoofdstuk VI van de algemeene politie-verordening een nieuw artikel in te voegen luidende:

ART. 24a. Houders van logementen, slaapsteden, kofschuizen, bierhuizen, tapperijen, kroegen, en huizen tot gebruik van eetwaren, sijn verplicht te zorgen, dat hunne voor het publiek toegankelijke localiteit of localiteiten, zoelang sich daarin één of meer bezoekers bevinden, van den openbaren weg of door een of meer deuren, steeds onbelemmerd toegankelijk sijn voor alle ambtenaren en beambten van politie.

Hiervan sijn uitgesonderd, in logementen en slaapsteden, de vertrekken uitsluitend bestemd voor logeergasten.

Deze Algemene Politie-verordening is, soms aangevuld met enkele nadere bepalingen, rond 1933, in 1937 en in 1941 opnieuw vastgesteld.

Zoals blijkt uit het hiernaast afgedrukte verslag van de raadsvergadering van dinsdag 22 december 1908 waren er al snel aanvullingen en aanpassingen op de oorspronkelijke tekst van de verordening nodig.

Uit 'De Gelderlander' van 25 december 1908. 'Gelderlander Online' Regionaal Archief Nijmegen.

Stand van zaken IJssellinie

In ons voorgaande Kringblad berichtten wij dat de besluitvorming over het behoud c.q. de ontwikkeling van de restanten van de IJssellinie een beslissend stadium in ging. We koppelden daaraan een oproep voor vrijwilligers die bij een invulling van de plannen een rol wilden spelen. Daarop kregen we een aanmelding vanuit ons ledenbestand, die door ons in dank is genoteerd.

Echter al vrij snel na het uitkomen van het Kringblad is het perspectief voor het in stand houden en toegankelijk maken van de restanten van dit object voor de landsverdediging in de Bemmelse polder plotseling aanzienlijk verslechterd. In het overleg over de toekomstige inrichting van het betreffende gebied heeft de vertegenwoordiger van de provincie te kennen gegeven hiervoor geen middelen beschikbaar te willen stellen. Dit heeft er toe geleid dat ook vanuit de gemeente Lingewaard de bereidheid om verder mee te werken aan een uitwerking die recht doet aan het historisch belang sterk is afgenomen. Zoals het er nu uitziet, is de kans groot dat het gebied van de voormalige caissonhaven en bijbehorende werken in de komende jaren gebruikt zal gaan worden voor uitbreiding van de steenfabriek.

In verband met deze teleurstellende ontwikkeling heeft het bestuur van de Historische Kring Bemmel besloten om nu alsnog, vooruitlopend op de definitieve besluitvorming in de gemeenteraad in het komende najaar, een aanvraag in te dienen om de restanten van de IJssellinie (bovengronds en ondergronds) op te laten nemen op de gemeentelijke monumentenlijst. Deze stap is te zien als een laatste poging tot behoud van de bestaande restanten. Immers indien deze aanvraag wordt gehonoreerd, zullen bij de toekomstige inrichting van het gebied waarborgen moeten worden gecreëerd gericht op het in ieder geval zo goed mogelijk conserveren van de bestaande situatie. Zo wordt voorkomen dat hetgeen nu nog resteert onherroepelijk verloren gaat. Een historisch verantwoorde ontwikkeling van het gebied in de (verre) toekomst blijft daardoor dan in ieder geval theoretisch nog een optie.

Het bestuur

Oproep groepsfoto

In het vorige Kringblad riepen wij de lezers op om foto's aan te leveren van groepen ten behoeve van de middenpagina van dit blad. Wij ontvingen diverse reacties. Het eerste resultaat ziet u op de pagina's 36 en 37 met de foto van klas 6 van de Bemmelse jongensschool uit 1952. En ook voor de eerstkomende nummers kunnen we weer vooruit. Niettemin hopen we dat u zich bij onze redactie blijft melden als u nog eens ergens een mooie groepsfoto tegenkomt, het liefst natuurlijk met de namen daarbij.

Wij ontvingen naar aanleiding van de oproep ook nog fraaie foto's van groepen waarvan niet of slechts gedeeltelijk bekend was wie de daarop afgebeelde personen zijn. In de komende tijd zullen we als redactie nagaan hoe we die foto's eventueel zouden kunnen gebruiken.

De redactie

Internetwetenswaardigheden

Alterra

Alterra is het kennisinstituut voor de groene leefomgeving. Het instituut bundelt een grote hoeveelheid expertise op het gebied van de groene ruimte en het duurzaam maatschappelijk gebruik ervan: kennis van water, natuur, bos, milieu, bodem, landschap, klimaat en recreatie.

Alterra maakt deel uit van Wageningen Universiteit en Researchcentrum (Wageningen UR). Uitwisseling van kennis en capaciteit en het samengaan van fundamenteel en toegepast onderzoek zorgen voor een wetenschappelijke meerwaarde van de resultaten van de projecten.

Zie: <http://www.alterra.wur.nl/NL/>

De grenspalen van Nederland

Op de grens van Nederland en België/Duitsland staan zo'n 1300 grenspalen. Tussen 1992 en 1998 zijn alle Belgisch-Nederlandse grenspalen bewandeld en gefotografeerd. Momenteel gebeurt dat met de Duitse grenspalen. De website geeft een beeld van deze projecten en is een informatiebron over grenspalen.

Zie: <http://www.grenspalen.nl/>

Archeologie op het web

Binnen deze website hopen wordt de bezoeker meegenomen door de wonderlijke wereld van de archeologie. De site wil een inleiding in de archeologie geven aan mensen die daar weinig van afweten, maar er wel in geïnteresseerd zijn.

In de ogen van veel mensen doet een archeoloog weinig anders als graven naar oude dingen in de grond. Hoewel het opgraven een groot deel van het archeologisch werk is, doet dat beeld weinig recht aan het echte werk van een archeoloog. Op deze website kun je stapsgewijs ontdekken wat een archeoloog nu werkelijk doet.

Zie: <http://www.opgraven.nl/>

Adri Stuart

Agenda

Graag wijzen wij u op de volgende expositie in Museum Het Valkhof Nijmegen:
Luxe en decadentie: Leven aan de Romeinse goudkust; 23 augustus 2008 t/m 4 januari 2009

Met de tentoonstelling *Luxe en decadentie* krijgt de bezoeker een overrompelend beeld van het leven van de superrijke Romeinen in de golf van Napels. Een kleine toplaag leefde hier in ongekende weelde. Hun luxueuze villa's kleeften ze aan met weelderige muurschilderingen, beelden van brons en marmer en ze genoten van hun privébad dat dagelijks gevuld werd met warm water uit een ingenieus warmwatersysteem. Er is een muurgrote 3D-animatie van de acht verdiepingen tellende villa van Keizer Tiberius op het eiland Capri. De 200 topstukken in deze tentoonstelling zijn onderdeel van de verzameling van het Nationaal Archeologisch Museum in Napels. Ze zijn voor het eerst in Nederland te zien. De tentoonstelling is van eenzelfde indrukwekkende pracht als de tentoonstelling over Herculaneum (2006/2007).

Normale openingstijden: doordeweeks van 10-17 uur; op zaterdag en zondag van 12-17 uur; op maandag gesloten. Tijdens de tentoonstelling 'Luxe en decadentie. Leven aan de Romeinse goudkust' zijn er speciale openingstijden. Zie de website www.museumhetvalkhof.nl

Het bestuur

Boeken

Vijftig jaar ouderenzorg in Elst, 1954- 2004 (€ 12,95)

Door Herman en Meike Polman.

Deze lokale uitgave is gebaseerd op de ontwikkeling van de ouderenzorg in de afgelopen halve eeuw in dit deel van de Betuwe. De auteurs (geen familie!) hebben met veel gevoel voor recente geschiedenis het ontstaan van ouderenzorg en de ontwikkeling daarvan aan het papier toevertrouwd. De protestants-christelijke kerken in Elst, Bemmelen en Huissen werkten samen in een stichting 'Vrede en Rust'. Later werd in Elst 'Wervershove' opgericht, onder rooms-katholieke signatuur. De auteurs behandelen in hun boek vooral de ontwikkeling van de bejaarden- en ouderenzorg in en rond Elst. Maar het beeld dat naar voren komt, is ongetwijfeld in andere delen van de Betuwe herkenbaar.

Enige onderwerpen die in dit boek aan de orde komen, zijn:

- De oprichting en bouw van de bejaardenhuizen in Elst, de personele ontwikkelingen en de wijze waarop de bewoners werden beziggehouden en geamuseerd.
- De verhouding tussen katholieken en protestanten.
- De blaadjes voor ouderen en de samenwerking en het samengaan van de beide organisaties.

Het is een goed geschreven boekje en de moeite waard om lezen.

Atlassen

Voor de liefhebbers van atlassen zijn de volgende 3 recensies wellicht interessant:

1. Historische topografische Atlas Achterhoek, Liemers, Rijk van Nijmegen

Deze Atlas in een schaal van 1:25.000 (wandelniveau!) bevat geweldig kaartmateriaal -ook van Bemmelen en omgeving- uit de jaren 1843 – 1845. Deze kaarten waren nog niet eerder gepubliceerd. De kaarten van de grens-provincies die bedreigd werden geacht in die tijd, werden kennelijk uit staatsbelang geheim gehouden. Wie deze kaarten vergelijkt met latere zal zien dat er steeds meer bos verdween en woeste grond werd ontgonnen. Driekwart van de bevolking leefde op het platteland. De rest zat opeengepakt in de steden. Een prachtig exemplaar in kleurendruk en goed gedetailleerd weergegeven door de cartografen van die tijd.

Gebonden, 23 x 33 cm € 29,90

2. Topografische dubbelatlas 1868-2007

Deze atlas van Nederland in een schaal van 1:200.000 bevat een volledig overzicht van de Nederlanden uit 1868 gebaseerd op de topografische en militaire kaart (TMK) van Nederland en daarnaast op dezelfde schaal hetzelfde overzicht maar dan van 2007. Heel interessant als je vergelijkingen wilt maken tussen toen en nu.

Gebonden, 23 x 32 cm € 29,-

3. Topografische en militaire kaart van het Koninkrijk der Nederlanden (TMK) 1864

Deze atlas is de basis geweest van bovenstaande dubbelatlas. De schaal is 1:50.000 (fietsniveau!). Deze atlas wordt ingeleid met een uiteenzetting over de cartografie ten tijde van haar productie en de wijze waarop de gegevens in het veld werden verzameld en ingetekend. De kaarten waren zo scherp getekend dat bij een vergroting van 5x nog steeds een goed scherp en gedetailleerd kaartbeeld te voorschijn kwam. Echt iets voor de liefhebber van atlassen.

Gebonden, 23 x 32 cm € 39,-

Jubileumboek ESKA

Ter gelegenheid van het 50-jarig jubileum van de Bemmelse drumfanfare ESKA is een boek uitgegeven dat een goed overzicht geeft van de gebeurtenissen rondom dit muziekgezelschap. Er komen veel bekenden voor in dit goed gedocumenteerde werk.

Gebonden, 24 x 28 cm € 22,50

Frans Polman

De Bemmelsche Kermis

gaat **NIET** door

voordat een ieder zijn Inkoop en heeft
gedaan in het CONSUMPTIE-MAGAZIJN

„DE CONCURRENT”

Door den grooten omzet zijn wij in staat onze artikelen
tegen onderstaand LAGE prijzen te noteeren:

Bisschopwijn	per flesch	65 ct.	Prima Bitterkoekjes p. ons	15 ct.
Melwijn	„ „	65 ct.	Prima Sprits „ „	15 ct.
Zoete Spaansche wijn	„ „	85 ct.	Prima Zandkoekjes „ „	15 ct.
Port (vanal)	„ „	85 ct.	Prima Arnh. Meisjes „ „	14 ct.
Bloedwijn (v.af)	„ „	85 ct.	Prima Krakelingen „ „	14 ct.
Boerenjongens p. L.pot	1.35		Prima Frou Frou „ „	16 ct.
Boerenjongens p. ½ L.pot	70 ct.		Prima Allerhanden „ „	12 ct.
Boerenmeisjes p. L.pot	1.35		Prima Kransjes „ „	10 ct.
Boerenmeisjes p. ½ L.pot	70 ct.		Alle soort Bonbons v.af 13 c. p. o.	
enz.	enz.	enz.	enz.	Tabletten en reepen Chocolade

Heerlijke Sucade-, Amandel-, Honing- en Candijkoeken

vanaf 40 ct. tot en met f 1.50 per stuk

BESLIST IETS VOOR DE KERMIS!!! 204 94

Beleefd tot een bezoek uitnoodigend

P. J. EBBERS — BEMMEL

GEVRAAGD
een flinke **DIENTSTBODE**

P. GORZEMAN „Huize Doornik”
Bemmel. 5316

Terstond gevraagd of 1 Mei
een R.-K. Bakkersknecht

bij J. F. HULSMAN, Bemmel.
3809 5

Moes, geef mij
maar de Lever-
traan uit de Centraal-
Apotheek, die smaakt
lekker. 118

Te Bommel bij APELDOORN „Assenburg”

Kermis Ressen

Dinsdagavond

Dansgelegenheid

- SPIEGELGLADDE VLOER -

8476 15

Aanbevelend

L. GERRITSEN

Heerenhuis

te huur, te Bommel,
voorzien van electrisch
licht, 5 min van school
en kerk, grooten tuin,
bergplaats, kippen-
schuur met grooten
uitloop. 5939

P. v. D. BOOGAARD,
„Hooge Eest”, Bommel.

Bijencursus

zal bij genoegzame deel-
neming gegeven worden
door de Afd. Bijenteelt te Bommel,

Cursusgeld f 2,50.

Aangifte van deelnemers boven
18 jaar bij A. D. PETERS, Voor-
zitter, vóór 1 Sept. a.s. 7251

VERPLAATST

van DORPSTRAAT 79a naar
DORPSTRAAT 182a

waarin voorheen gevestigd was
Consumptie-Magazijn
„DE CONCURRENT”.

181 15

Aanbevelend,

A. L. VAN DINTEREN

Schoenmakerij — Schoenhandel
BEMMEL.

Boerenknecht

gevraagd, goed met
paarden kunn. om-
gaan. G. H. v. HUL-
STEIJN, Bommel.

3378

Te Koop

10.000 K.G. Voeder-
bieten, kunnen per
tram vervoerd wor-
den. Th. Spanbroek,
Zandheuvel, Haalde-
ren. 1944

Nederl. Spoorwegen.

Met ingang van 10 dezer
kunnen aan het station Res-
sen-Bommel ook goederen
bij wagenlading aankomen
en van daar verzonden
worden. 517 15

Utrecht, den 5 Juni 1926.

DE DIRECTIE.

Historische Kring Bemmell

Secretariaat: G.J. Sommers, de Houtakker 1, 6681 CW Bemmell
tel. 0481-464933, email g.sommers@hccnet.nl

Bankrekening: Rabobank Bemmell 10.57.26.443

Internetadres: <http://www.historischekringbemmell.nl>

Samenstelling bestuur:

Drs. M.H.J.M. Kocken (voorzitter/archeologie)	Klein Rome 28 0481-465522	6681 PB Bemmell marckocken@kpnplanet.nl
G.J. Sommers (penningmeester/secretaris)	De Houtakker 1 0481-464933	6681 CW Bemmell g.sommers@hccnet.nl
G.Th. Bouwman (bestuurslid)	Brouwerslaan 13 0481-462709	6681 EB Bemmell gijs-bouwman@planet.nl
M.J.P. Janssen-van Gelder (bestuurslid/documentatie)	Dorpsstraat 8 0481-464349	6681 BN Bemmell
M.G.A.E. van de Nieuwenhuijzen (bestuurslid)	Lidwinastraat 13 0481-463660	6681 AC Bemmell
A.B.P.M. Stuart (bestuurslid/genealogie)	Bakershoeve 106 055-5410637	7326 DM Apeldoorn a3s@hccnet.nl

Redactie:

De redactie voor deze uitgave werd gevormd door Gijs Bouwman, Maria Janssen, Marc Kocken, Gerard Sommers, Adri Stuart en Joop Verburg. Kopij en andere berichten voor de redactie kunnen worden ingeleverd bij de redactieleden.

De adresgegevens van Joop Verburg zijn:

J. Verburg, Teselaar 61, 6681 BE Bemmell, tel. 0481-461603.

Lidmaatschap Historische Kring Bemmell:

Deze uitgave wordt gratis verspreid onder de leden van de kring. Wilt u ook lid worden, aanmelding kan plaatsvinden bij het secretariaat. De contributie bedraagt € 13,00 per jaar (ingaaude 2008 € 14,50); tweede en volgende gezinsleden betalen € 4,50. Cadeaubonnen waarmee u familie, vrienden of bekenden een jaarlidmaatschap kunt schenken, zijn verkrijgbaar bij de secretaris.

